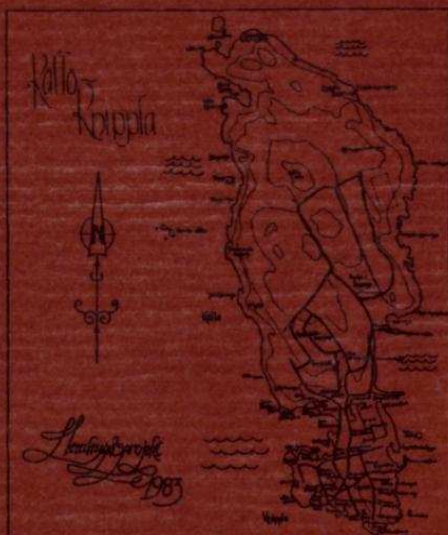

DELRAPPORT 3 (10)

Lembyggsprojekt 1984 ÖCKERÖARNAS HISTORIA

Källö-Knippla — öns historia

MATERIALET ÄR INSAMLAT OCH NEDTECKNAT AV DELTAGARE
I STUDIECIRKLAR UTGIVET AV KULTURNÄMNDEN
I ÖCKERÖ KOMMUN I SAMARBETE MED
STUDIEFÖRBUNDET VUXENSKOLAN

Introduktion

På Källö-Knippla har 29 personer träffats en gång i veckan i gamla skolan, för att gemensamt i studiecirkelform dokumentera öns historia. Tre cirklar har arbetat med särskilda uppgifter. En grupp har arbetat med att få fram Ortnamn och uttryck från Källö-Knippla. De två andra cirkarna har behandlat Kvinnans roll i det bohuslänska samhället. I arbetet har vi utgått deltagarnas egna erfarenheter, minnen, sägner, intervjuer, foton och gamla handlingar. Det material som här redovisas, är en första delrapport av vårt arbete och bör inte ses som ett färdigt material.

Bakre bordet från vänster: Inga-Maj Berntsson, Harriet Petersén och Karin Johansson. Främre bordet från vänster: Roy Åberg, Osvald Åberg, Alf Berntsson, Sally Johansson, Nanny Falkman, Georg Andersson, Gunnar Karlsson, Stig Adolfsson och Oskar Magnusson.

Följande personer har medverkat i cirkelarbetet:

Ortnamn och uttryck på ömål

Georg Andersson	Erik Kärnefeldt
Stig Adolfsson	Oskar Magnusson
Alf Berndtsson	Folke Zackrisson
Nanny Falkman	Osvald Åberg
Sally Johansson	Roy Åberg
Gunnar Karlsson	

Kvinnans roll i det bohuslänska samhället

Grupp I:	Grupp II:
Marita Aguilar	Hildur Carlsson
Dagmar Carlsson	Inga-Maj Berntsson
Iris Carlsson	Ella Claesson
Greta Granberg	Elly Claesson
Viola Johansson	Mitzy Eriksson
Jetty Kristensson	Karin Johansson
Hillevi Larsson	Harriet Petersén
Aurora Zackrisson	Gunfi Sahlqvist
Ines Åberg	
Lilly Åberg	

Grupp I, april 1983.

Från vänster: Ines Åberg,
Dagmar Carlsson, Greta
Granberg, Viola Johansson,
Iris Carlsson och Lilly
Åberg.

Grupp II, april 1983.

Från vänster: Karin
Johansson, Hildur Carlsson,
Gunfi Sahlqvist, Inga-Maj
Bemtsson och Harriet
Petersén.

Vi tackar alla cirkeldeltagare, för att vi fått möjlighet att publicera detta material och vi riktar ett särskilt tack till cirkelledarna Georg Andersson, Marita Aguilar och Hildur Carlsson, som åtog sig uppgiften att kalla samman cirklarna.

Öckerö den 28 december 1984

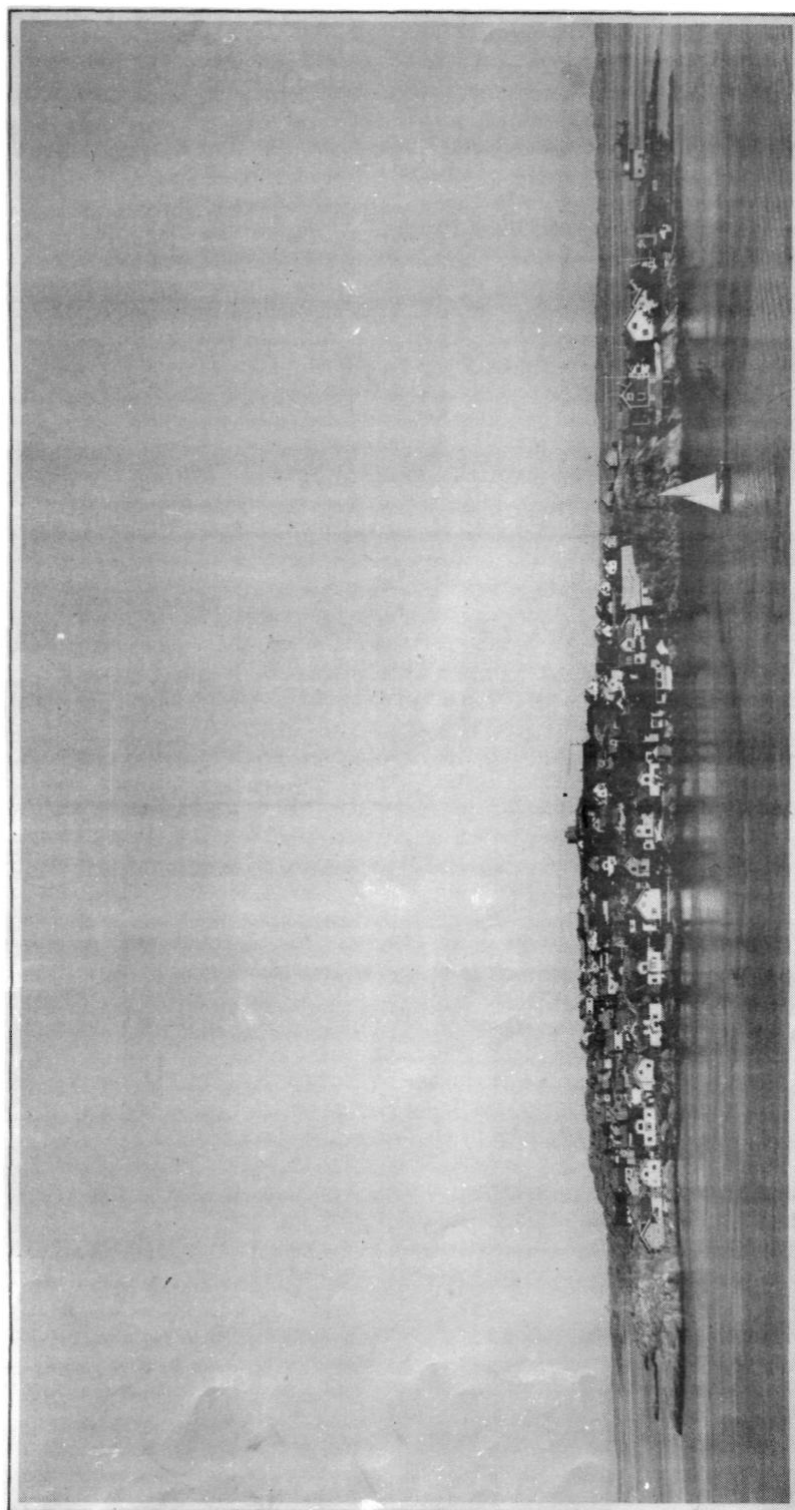
Studieförbundet Vuxenskolan och Kulturnämnden på Öckerö

Innehållsförteckning

Introduktion	1
I. ORTNAMN OCH UTTRYCK PÅ ÖMÅL	6
1. Dialektkarta	7
2. Ortnamn på dialekt/svensk benämning till Källö-Knipplas karta	8
3. Förklaringar till namnen på Källö-Knipplas karta	11
4. Dialektord från Källö-Knippla/svensk förklaring	18
5. Uttryck från Källö-Knippla	21
6. Talesätt och ordstäv	22
7. Linneviken	24
8. Tranbergsviken (Tramparshôla) - Birgers konservfabrik - Gamla dansbanan	26
II. ÖNS HISTORIA	27
1. Samhället Källö-Knippla	28
2. Det religiösa livet	31
3. Vattenförsörjningen	35
4. Poststationen på Knippla	38
5. Telegraf och telefon	40
6. Butiker genom tiderna	41
7. Knallarna	45
8. Speceri- och diversehandel på 1930-talet	46
9. Olle Olssons donation till SSRS	49
III. KVINNANS ROLL I DET BOHUSLÄNSKA SAMHÄLLET	51
1. Kvinnornas uppgifter	52
2. Boendemiljön före år 1900	52
3. Tunnbrödsbak	56
4. Städning	58
5. Tvätt	59
6. Kvinnornas sysslor och vardagsliv omkring 1920	62
7. Jordegummor	66

8. Barnmorska	68
9. Dopet	70
10. Barnen	71
11. Lekar från förr, 1900-talets början	73
12. Skolan på Knippla	75
13. Konfirmation	79
14. Ur en lesepojks minnen (ömål)	80
15. Förlovning och bröllop omkring 1900	81
16. Giftermål på 1940-talet	83
17. Begravning	85
18. Helgtraditioner: Jul, Nyår, Trettondagsafton, Påsk, Midsommar	87
19. Nöjen	92
20. Umgängesliv	92
 IV. PERSONLIGHETER PÅ KNIPPLA	 93
1. Minnena lever kvar	94
2. En tallrik - en konstnär	95
3. Original på Knippla	96
4. En krönika kring en gammal utterjägare	98
 V. INTERVJUER	 103
1. Oskar Magnusson: Mina år som fiskare	103
2. Hildur Carlsson: Hemmet och arbetet förr	106
3. Iris Karlsson: Affärsbiträdets arbete på 1930- och 1940-talet	114
 VI. INSPELADE DOKUMENTATIONS BAND FRÅN KNIPPLA	 122
1. Ortnamn på ömål	122
2. Ord och uttryck på Knippla - Knipplavisan	122
3. Utdrag ur Klas Åbergs nedtecknade minnen och händelser	123
4. Hamnmästare Klas Åberg på Knippla	123
 VII. ÄLDRE HUS PÅ KÄLLÖ-KNIPPLA	 124
 Litteratur	 134

I. ORTNAMN OCH UTTRYCK PÅ ÖMÅL

Källö-Knippla i september 1984.

2. Ortnamn på dialekt/svensk benämning till Källö-Knipplas karta

Dialektnamnen

Svensk benämning

Berg och uddar

Sôrehôvvet	Södra huvudsberget
Västhôvvet	Västra huvudsberget
Hamberget	Hamnberget
Smöwekôl	Smygkullen
Lögekôl	Lögekullen
Petters kôlle	Petters kulle
Rönnkol	Runda kullen
Münters ôdde	Munters udde
Linnevigshôvvet	Linneviksberget
Galekôl	Mås(trut)-kullen
Källe sale	Källä sadel
Dyhôlekôl	Dyhålekullen
Källe ôdde	Källö udde

Dammar

Plåmsedammen	Plumsdammen
Gråmsedammen	Grumsdammen
Lelle sygestôva	Lilla sjukstugan
Stora sygestôva	Stora sjukstugan
Tanglôppedam	Tångloppsdammen
Hambersdammen	Hamnbergsdammen
Lången	
Blaaen	
Källe damma	Källö dammar
Salten	
Tösedammen	
Rönnkôlsdammen	Runda kullens damm
Rörtöppsdammen	Rörtöppsdammen
Dyhôla	Dyhålan

Vikar

Daleviga	Dalviken (Ottos vik)
Bôlta	Bultarna
Katteviga	Kattviken
Bratten	Branten
Gamla hamna	Gamla hamnen
Olas vig	Olas vik
Klas-Annerses vig	Klas-Anders vik
Slaktebratten	Slaktbranten
Stôggens vig	Styggens vik
Källesmôwa	Inre delen av Källösmygen
Norra delen av Källesmôwa	Norra delen av Källösmygen
Västra delen av Källesmôwa	Västra delen av Källösmygen

Källe kast (Vadkast)
 Galekôlsviga
 Brinnare berga
 Tangeviga
 Tangevigssten
 Stenviga
 Lella Rôddeviga
 Stora Rôddeviga
 Saramors tomt och källa
 Källe valänne
 Tramparsviga
 Linneviga
 Tretallreken
 Blankas vig
 Bosten
 Ombådsbrögga
 Laberget
 Ullas vig

Skär och böar

Lella Kula
 Stora Kulan
 Stora Djulbratteskärt
 Källeskära
 Dyhôlekôlsbôen
 Lögeskärt
 Falkens bôe och bratt
 Gryda
 Gunnela
 Bådeskärt
 Udre skär
 Brockarsskärt
 Oxeskärt

Brunnar

Dalebrönn
 Agustas brönn
 Sôrehôvvesbrönn
 Pontuses brönn
 Fähusbrönn
 Föreningsbrönn
 Manduses brönn
 Anderses-Kalles brönn
 Hertviges brönn
 Klases brönn
 Nye brönn
 Munters brönn

Källö kast (Vadkast)
 Mås-(trut)kullen
 Brinnande bergen
 Tångviken
 Tångviksstenen
 Stenviken
 Lilla Rötterviken
 Stora Rötterviken
 Mor Saras tomt och källa
 Källö vadlandning
 Tranbergsviken
 Linneviken
 Tretallriken
 Blankas vik

Ångbåtsbryggan

Ullas vik

Lilla Kulan
 Stora Kulan
 Stora Djupbranteskäret
 Källöskären
 Dyhålekullsbådan
 Lögeskäret
 Falkens båda och brant (djup)
 Grytan

Båtskäret
 Yttre skäret
 Brockarskäret
 Oxskäret

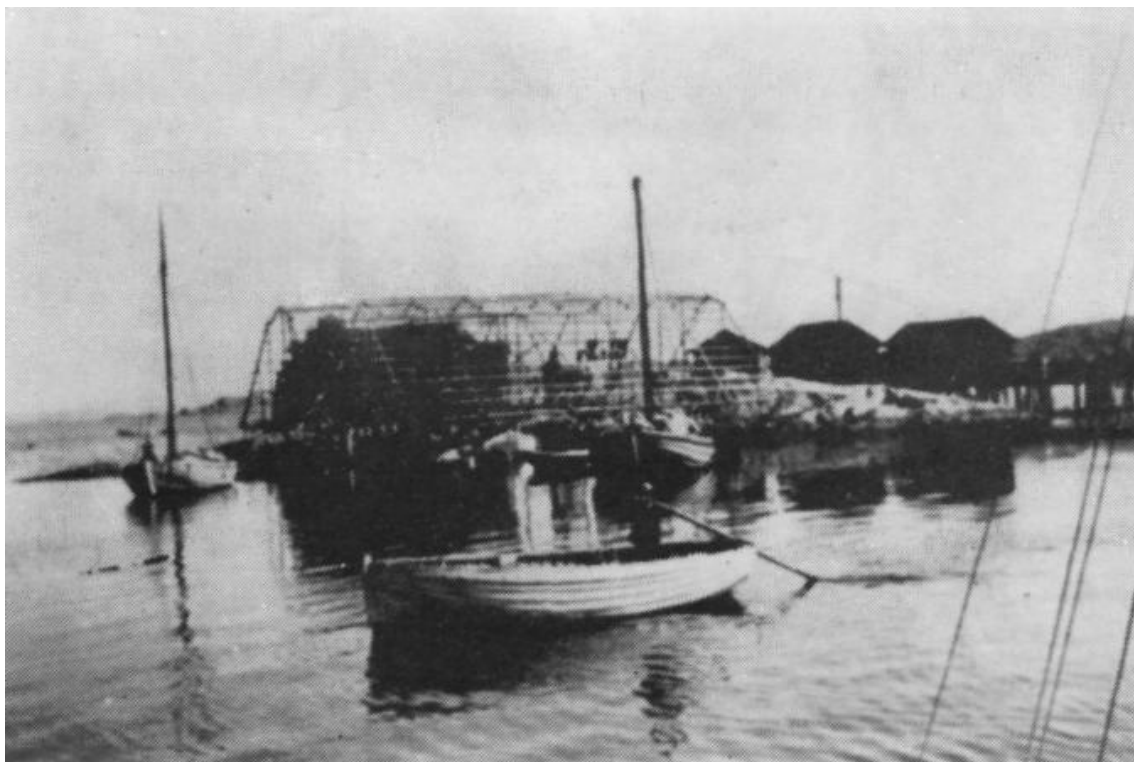
Dalbrunnen

Södra Huvudsbrunnen

Anderssons-Kalles brunn
 Hartvigs brunn
 Klaes' brunn
 Nya brunnen
 Munters brunn

Lögeskärt (omkring 1920).

Bådeskärt (1910-talet).

(Här ligger bensintappen nu)

3. Förklaringar till namnen på Källö-Knipplas karta

Dialektnamnen

Svensk benämning

Berg och uddar

Sôrehôvvet	Det sydligaste berget på Knippla.
Västerhôvvet	Det västligaste berget på Knippla.
Hamberget	Det höga berget som ligger ovanför västra hamnen på Knippla.
Smöwekôl	Denna kulle bildar Källösmygens landgräns åt söder och väster.
Lögekôl	Namnets ursprung är okänt. Berget ligger väster om hus nr 26. På en avsats på bergets östra sida, finns en vattenhåla, som kallas för "Lögekolshola". Där har flera generationers barn hållit till och lekt med sina hemmagjorda segelbåtar.
Petters kôlle	Det är berget som hus nr 87 ligger på. På södra sidan har tidigare bott en man vid namn Petter. Troligen därav namnet.
Rönnkôl	Namnet beskriver bergets runda form. Det ligger strax norr om Kapellet.
Münters ôdde	En företagare, som hette Munter, drev här varvsrörelse. Han flyttade senare till Marstrand.
Linnevigshôvvet	Berget ligger öster om Linneviken och utgör Källös sydostligaste punkt.
Galekôl	Detta berg är en omtyckt rastplats för "galär", dvs. måsar eller trutar. Därav namnet.
Källe sale	Berget har formen av en sadel. Troligen därav namnet.
Dyhôlekôl	Denna kulle har fått sitt namn av den dyhåla som ligger nordväst på kullen.
Källe ôdde	Så kallas Källös nordvästra udde.

Dammar

Plåmpedammen	Dammen låg strax söder om hus nr 41. Barnen lekte gärna vid kanten, och det hände rätt så ofta att de plumsade i, rivilligt eller ofrivilligt.
Gråmsedammen	Var belägen strax öster om hus nr 12. På Laberget låg ett trankokeri och grumset efter sillen kastades i dammen.
Lella sygestôva	Låg öster om hus nr 29.
Stora sygestôva	Låg öster om hus nr 78.
	Vattnet i dessa dammar var stil lastande och osunt, därav namnet.
Tanglôppedammen	Dammen låg nordväst om hus nr 56. Antagligen har den varit rik på tångloppor.
Hambersdammen	Låg söder om hus nr 58, alltså uppe på hamnberget, därav namnet.
Källe damma	Ett gemensamt namn för dessa fyra dammar, som låg ovanför Djupbratteskäret väster om Källö.
Rönnekôlsdammen	Härifrån hämtade Knipplaborna vatten. Dammen var belägen strax norr om Rönnekollen, därav namnet.
Rörtöppsdammen	Dammen ligger norr om nya skolan. Har fått sitt namn av att där växer mycket rörtopp.
Dyhôla	Ligger nordväst om Dyhålekullen, därav namnet.

Vikar

Daleviga	Viken har fått sitt namn efter dalgången, som går tvärs över Knippla från norr till söder.
Bôlta	Har fått namn efter en ”krage” på stranden, som var fastsatt i berget med många bultar.
Katteviga	Tilläggsplats för jullen ”Katten”, som ägdes av Karl i Dalen.
Bratten	Tilläggsplats med vattendjup, som räckte till för större båtar.

Gamla hamna	Detta är en naturlig hamn, som användes av de första invånarna på Knippla. Den ligger längst västerut och runt den samlades den tidigaste bebyggelsen.
Olas vig	Viken är troligen uppkallad efter Olof Andersson (Ola), som bodde väster om hus nr 51.
Klas-Annerses vig	Klaes-Anders bodde i hus nr 51 intill viken.
Slaktebratten	Detta namn har kommit av att man här brukade slakta sina hushållgrisar.
Stôggens vig	Olaus Andersson med öknamnet "Stoggen" bodde närmast intill denna vik.
Källesmôwa	Kallas det vattenområde som finns väster om Knippla och Källö, och även skiljer de båda öarna åt.
Norra delen av Källesmôwa	Se 310.
Västra delen av Källesmôwa	Se 310.
Källekast	Detta var det enda ställe på Källös västra sida, där det gick att dra landvad.
Galekôlsviga	Strax intill denna vik finns en kulle som heter Galekol, därav namnet.
Brinnare berga	Har fått sitt namn av att klipporna består av en rödflammig bergart.
Tangeviga	I denna vik har det alltid samlats mycket tång.
Tangevigssten	Stenen ligger intill Tångviken, därav namnet.
Stenviga	Viken är helt fylld av kullersten.
Lella/stora Rôddeviga	Namnets ursprung är okänt. Det är tänkbart att man vid torvupptagning intill viken har påträffat ovanligt mycket rötter.
Saramors tomt och källa	Här har varit ett salteri, och man kan ännu se resterna av den stenfot, som Saramors stuga stod på, så också den vattentäkt, som kallas för Saramors källa. Den kan möjligen tidigare ha varit en offerkälla.
Källe valänne	Ligger på Källös östra sida strax intill kumlet. Här drogs förr landvad.

Tramparsviga/-hola	Nuvarande badplats. Namnet kommer troligen av att det växte tranbär här förr. Trampars består egentligen av 4-5 små vikar.
Linneviga	På denna plats ligger nuvarande varv. Namnet kan ha att göra med att här tidigare växte lindar. Men man lade även ut linne till blekning här förr, och det är kanske mest troligt att namnet har sitt ursprung i detta.
Tretallreken	Namnets ursprung okänt. Här fanns tidigare tre ”kragar”, dvs. torkställningar för nät.
Blankas vig	Förtöjningsplats för båten ”Blanka”. Namnet på båten var ett öknamn, som kom därav att ägarna sades ha förköpt sig på båten och ”blivit blanka in på bara kroppen”. Vid utbyggnaden av nuvarande hamn försvann denna vik.
Bosten	Ingen vet varför denna sten kallades så, men på denna plats brukade man förtöja de mindre båtar, som man använde när man rodde ut till sina större fiskebåtar, som låg till ankars på ”bukten” mellan Källö och Knippla på öarnas östsida. Även Bosten försvann vid utbyggnaden av hamnen.
Ombådsbrögga	Detta var den enda plats där skärgårdbåtarna, som förr drevs av ångmaskiner, kunde lägga till.
Laberget	Namnet kommer från den i närheten belägna ladan. Då Laberget är ett lågt skåberg, har det använts som båtupptagningsplats.
Ullas vig	Har fått sitt namn genom att Ulrika Svensson och hennes man, som bodde i hus nr 17, hade sin båt förtöjd i denna vik.

Skär och böar

Lella/Stora Kula	Skären har en rundad form, som kulor. Troligen därav namnet.
Stora Djulbratteskärt	Berget stupar brant ner i havet.
Källeskära	Skären ligger tätt intill Källös norra udde, därav namnet.

Dyhôlekôlsbôen	Bådan ligger i havet utanför Dyhålekullen.
Lögeskärt	Förr ett omtyckt badskär, man "lögade sig" där. Skäret försvann när hamnen byggdes.
Falkens bôe och bratt	Närmast intill bodde en fiskare, som hette Hans Falkman och kallades "Falken". Därav namnet på såväl båda som bratt. Även dessa platser försvann vid utbyggnaden av hamnen.
Gryda	Så kallades ett litet skär som låg inom Nuvarande hamnområde, men försvann när hamnen byggdes. Varför skäret fick namnet grytan är det ingen som vet.
Gunnela	Även detta skär låg inom nuvarande hamnområde. Namnets ursprung är okänt.
Bådeskärt	Detta var ett mera långsträckt skär, som låg parallellt med strandkanten på ca 75 meters avstånd. Det utgjorde en utmärkt förtöjningsplats, där båtarna låg skyddade i alla väder. Även detta skär försvann vid utbyggnaden av hamnen.
Udre skärt	Det skär som låg längst ut från stranden. Utgör numera en del av den östra hamnpiren i den nya hamnen.
Brockarskärt	Namnets ursprung okänt. Ingår numera som en del av södra och västra pirarna i den nya hamnen.
Oxeskärt	Skäret ligger inte långt från Knipplas sydöstra udde och utgör numera en del av den skyddspir, som byggts för nuvarande färjeläge. Namnets ursprung är okänt.

Brunnar

Dalebrönn	Brunnen låg i södra ändan av den dal, som går Genom Knippla från norr till söder.
Agustas brönn	Denna brunn låg på backen öster om Augusta Karlssons hus, nr 67.
Sôrehôvvesbrönn	Låg längst söderut på Södra Huvudsbacken.
Pontuses brönn	Brunnen var privat och låg strax intill den föregående.
Fähusbrönn	Den låg strax intill hus nr 26. Ludvig Larsson, även kallad "Herrn", brukade hämta vatten till sina kor och grisar från denna brunn.

Föreningsbrönn	Brunnen var belägen öster om Knippla Handelsförening, hus nr 30.
Manduses brönn	Från denna brunn hämtades vatten till fiske båtarna. Den låg öster om Amandus Gustavssons hus, nr 86.
Anderses-Kalles brönn	Karl Olsson ställde i ordning denna brunn, som låg i södra delen av Långedalen.
Hertvigges brönn	I östra delen av Långedalen låg denna brunn, som ställdes i ordning av Hartvig Falkman.
Klases brönn	Brunnen låg längst västerut i Långedalen och hade ställts i ordning av Klaes Andersson.
Nye brönn	Denna brunn låg där lekplatsen "Prärien" nu finns.
Münters brönn	Låg strax norr om Munters hus.

”Lelle-Karl”, Einar Torgesson och Tor Torgesson tar upp potatis i Linneviken (omkring 1925).

Gamla hamnen, Källö-Knipplas västra sida (1923).

4. Dialektord från Källö-Knippla/svensk förklaring

Dialektord	Svensk förklaring
A	
atter	akter, där bak
B	
basse (s)	vittling
bulster (s)	bolster
bunntröja (s)	stickad tröja
buskeblyw (a)	pågålig, framfusig
bussarong (s)	blåblus
brôda (v)	bråka
bröträ (s)	brödspade, bakspade
brötäcke (s)	vävda smala trasmattor som användes vid baket
bôl (s)	ärmlös undertröja
bônnlé (a)	mycket försmädlig, illmarig
bôrja (v)	köpa på kredit
D	
dralôdda (s)	byrå
drög (s)	kälke
F	
fantefor (s)	slagsmål (även kallat ”krackel”)
frössen (a)	frusen
förfötta (v)	sticka nya fötter i strumpor
G	
gärninga (s)	handarbete
H	
hawe (s)	trädgård
hawrebôrste (s)	igelkott

hysta (v)
håla (v)
hålt (a)
hälera (s)
hôser (s)

kasta t.ex. boll
slinta, halka
halt (halt väglag)
mellan skulderbladen
strumpor

I

illful (a)

illmarig, full i sjutton

K

kinne (s)
klånkemjolk (s)
knallar (s)
kneckekävle (s)
knöwann (s)
krackel (s)
krógete (a)

bio (biograf)
klimpmjolk
gårdfarihandlare
knaggkavel
degspad
slagsmål, bråk
krokig

L

lé (a)
lonket (a)
lyngn (s)
lys
lôen (a)
lörfôra (s)
lôwa brö
lôwe (s)

försmädlig
ljummet
ljung
ljus
luden
kalsonger
få fin färg på brödet
låga

M

mörtninga (s)

skymningen

N

näver (s)
neg (s)

katt
kärve

O

ottesång (s)

julotta

P

pärer (s)

päron

R

rås (s)

isränna

rôdet (a)

ruttet

S

sanka (v)

samla ihop

säww (s)

såg

skamstyg

elakt, styggt (göra något av elakhet)

skener (s)

skridskor

skywekärria (s)

skottkärria (enhjuling kärria)

slabat (s)

förkläde

slankar (s)

rester av t.ex. mat

sleba (v)

draga

smeda (s)

influenza, smitta

sperre (s)

småmakrill

strannköfta (s)

kofta, tröja

swillfod (s)

husgrund

swir (v)

svider

såcket (v)

sjunkit (t.ex. sjunket skepp)

särk (s)

damlinne

T

tyda (v)

gråta

tyyr

räcker till

töffler (s)

träskor

W

walkekaga (s)

en kaka av blandad råg- och vetedeg med tillsats av socker och smör

Ä

ätterbagare (s)

personer som kom och bakade tjocka kakor efter själva baket

5. Uttryck från Källö-Knippla

”Ed e kran me skea”

Ät lite med skeden.

”Hu va så frössen”

Hon var så frusen.

”Inte buskeblyw”

Pågålig, framfusig.

”Hade släng”

Sällskap pojke och flicka.

”Ble inte ve meg”

Blev upprörd och kunde inte bli lugn igen.

”Vi sad kwellshuge”

Vilade i skymningen.

”Han hade känning ått et”

Han var inte nykter.

”Han var i töfflera”

Han var inte nykter.

”Vår fru går på fallane födder”

Skall snart ha barn.

”Hu ä nock inte som hu ska vara”

Hon är antagligen med barn.

”En ska inte swé allt som ä lôét för de låktar så usselt”

Man ska inte bränna allt som är ludet för det luktar så illa, dvs. man skall inte lyssna på allt sladder.

6. Talesätt och ordstäv

Den dagen August "Fosterlands August" kom fick icke Ture någon mat, sa han.

(Predikanten August kom på besök, det var sånt ståhej att ingen mat hann lagas till Ture.)

Ingen fara skedd sa Wingsén när han kullseglat och två drunknat.

(Bara två av dem drunknade.)

Han räcker la deg också, han råkade en katt i Torslanda, sa Granberg om sjukdomar.

(Han kan väl bota dig också, ...)

Du förstår la skôj sa bonnen när han håggde hôvvet å tuppen.

Nu blir det snart uppehåll för nu kan jag klöppa herrbyxer.

(Molntäcket spricker snart upp så man kan se blå himmel mellan skyarna.)

Den första danslokalen (1920).

Den nya hamnen under byggnad (1935).

7. Linnevikén

Linnevikén var tidigare en stor öppen plats. Man talade om uppe och nere i Linnevikén. År 1908 eller 1909 kom August Andersson "Munter" kallad, flyttande hit från Marstrand. Han hade med sig ett litet boningshus på en pråm. Huset placerades på en stenfot nere i Linnevikén.

Munter var en företagsam man. Han satte upp slip och smedja och hade snart rörelsen i gång. Här anställdes bl.a. J. W. Berg som smed. År 1914 eller 1915 flyttade Munter tillbaka till Marstrand och tog då sitt boningshus med sig.

År 1925 fick Karl Magnusson ("Lille-Karl") arrendera den obebyggda marken på Källö av Knippla Municipalsamhälle. Efter Göteborgsutställningen 1923 köpte "Lille-Karl" rivningsvirket och byggde en lada på Linnevikéns västra sida där hus nr 189 nu ligger. Han anlade ett litet jordbruk och odlade bl.a. potatis. På somrarna betade hans tre kor i Linnevikén.

Municipalstämman beslöt 1928 att säga upp arrendeavtalet. Motiveringen för uppsägningen var, att arrendatorns kor titt och tätt tog promenader inom bebyggt område, inte minst på Knippla.

1925 hade Knippla Idrottsklubb bildats. Klubben fick arrendera ett område nere i Linnevikén av Karl Magnusson. Klubbens medlemmar lade ner ett mycket uppoffrande arbete på att ställa i ordning en mindre fotbollsplan. Området bestod från början mest av stora lerhålor. Fotbollsplanen blev 60 meter lång och 30 meter bred.

1931 arrenderade Oskar Svenningsson ett område för slip och varv. Detta var den egentliga starten av Knippla Skeppsvarv.

Uppe i Linnevikén fanns det mindre lotter för potatisodling. Det var en hel del Knipplabor som hade ett litet potatisland här.

Sedan Karl Magnusson lagt ner sitt jordbruk började bebyggelsen längs östra och västra sidan av Linnevikén. Det första huset byggdes 1935.

Så bildades en parkkommitté, som beslöt att anlägga en park i mitten av Linnevikén. Detta var år 1942. Parkstyrelsen satte genast i gång med plantering efter uppdragen mall.

Karl-Johan Karlsson, magister Lundkvist med skolbarnen samt flera andra intresserade satte i gång med att plantera olika slags träd. Efter några år kunde området verkligen göra skäl för namnet park.

8. Tranbergsviken

(Tramparsviga eller trampärshôla)

Sedan länge är Tranbergsviken Källö-Knipplas populäraste badplats.

Där ligger även den nuvarande fotbollsplanen. Den heter Tranbergsvallen och invigdes den 3:e augusti 1941.

Det var många som hjälpte till att finansiera fotbollsplanen. Så t.ex. för Sigvard Karlsson och Georg Andersson till Stockholm för att söka bidrag hos Tiptjänst. Det lyckades också, och de kom hem med löfte om 22 000 kr. Flera idrottsklubbar lämnade även bidrag.

Birgers konservfabrik

Strax norr om Linnevikshuvud uppförde Birger Berntsson 1921 en konservfabrik för inläggning av kryddsill. Den fick namnet "Vägen".

Efter nedläggningen av fabriken 1933 användes byggnaden av Aldo Svantesson som vadbinderi, innan han byggde sin nuvarande lokal.

Den gamla dansbanan

Den första danslokalen byggdes av ungdomar i början av första världskriget. Den låg på västra sidan av Källö.

Byggnaden användes senare som syfabrik. Den fick namnet "Källö Konfektion" och drevs av Göte Karlsson. Syfabriken sysselsatte som mest 22 flickor från olika öar.

Huset såldes sedan till sommargäster.

II. ÖNS HISTORIA

Källö-Knippla (1950).

Källö-Knippla (1950).

1. Samhället Källö-Knippla

I 1778 års mantal slängd för Göteborgs och Bohus Län nämns för första gången någon invånare på Källö. Tre år senare kom två familjer till Knippla. Dessa var de första som bebodde de båda öarna.

Den förste som brukade jorden var en salteribokhållare som hette Peter Larsson. Han flyttade till Knippla 1806 från Morlanda församling och levde här till den 5:e november 1830, då han drunknade.

Knippla municipalsamhälle bildades 1915. Handlare Nicklas G. Olsson köpte Källö för 15 000 kronor och sålde ön 1923 till municipalsamhället för 22 000 kronor.

Bohusläns frivilliga brandkår bildades 1913. Knippla, Hyppeln och Rörö ingick som gemensam brandrote. År 1925 fick Knippla sin första brandspruta och samtidigt bildades en frivillig brandkår. År 1948 övertog Kommunen brandväsendet.

Hamnen byggdes under åren 1934-1936 och kostade 235 000 kronor, varav 90 % betalades med statsbidrag. Knippla och Källö, som varit skilda åt genom ett smalt sund, byggdes nu samman.

Elektriciteten installerades på Knippla i december 1928.

Pingstförsamlingen köpte IOGT-lokalen 1931 och startade sin verksamhet där, under namnet "Sion".

Evangeliska Fosterlandsstiftelsen (E.F.S.) köpte 1921 det hus, som sedan kom att kallas "Kapellet" av Kyrkliga Föreningen.

Bårhuset byggdes 1965.

Telegrafstation och telefonstation installerades 1907, telefonväxel 1923.

Poststationen öppnades 1920.

Apoteksfilial inrättades 1931.

Biblioteket öppnades 1953 hos Ali Abrahamsson och flyttades 1964 till Centrumhuset.

Där fick även Länsparbanken sina lokaler samma år.

Badhuset öppnades år 1945 med Röda Korset som huvudman.

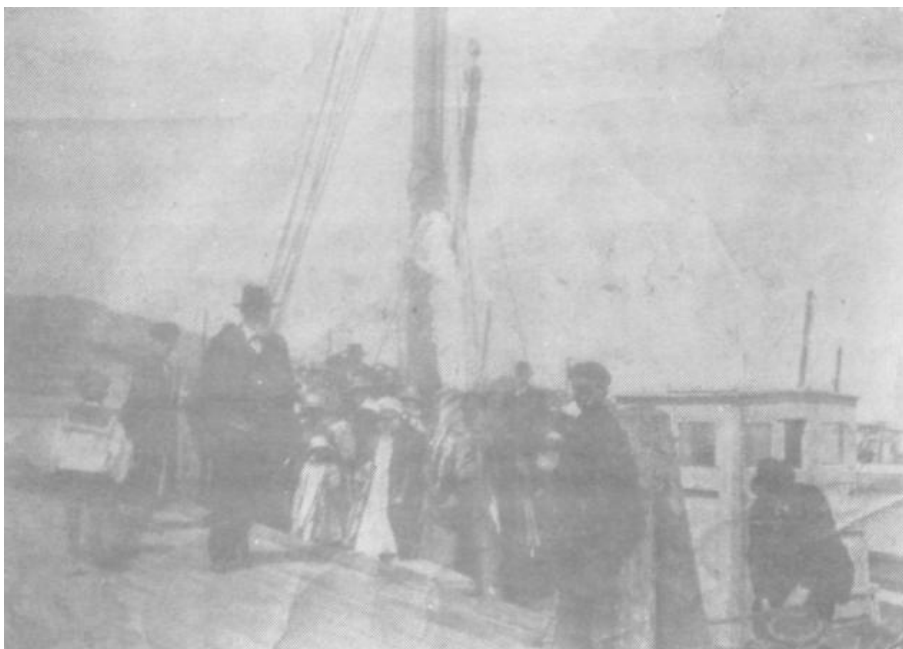
Ångbåtsbryggan (1920-talet).

Hamnområdet, med huset på Udre skär i bakgrunden (1929).

2. Det religiösa livet

1800-talets och det tidiga 1900-talets människor på Knippla hade ett fromhetsliv, som i mycket skiljer sig från nutidens. Kyrksamheten var stor, alla döptes och konfirmerades, och det fanns stränga regler om vad som var tillåtet och passande eller ej.

Kyrkbåten skall avgå till Öckerö (1910-talet).

När frikyrkligheten så småningom vann insteg i samhället, skärptes reglerna ytterligare. Allt onödigt söndagsarbete var en styggelse. Varje söndag gick en s.k. "kyrkbåt" till Öckerö, för dem som ville besöka högmässan. Fiskebåtarna turades om med detta uppdrag efter en särskild lista. På söndagseftermiddagen var det vanligt med bibelläsning i hemmen.

En söndag i månaden höll någon av församlingens präster bibelläsning i hemmen.

På hösten hölls husförhör i något av hemmen. Prästen inledde med en kort betraktelse. Därefter läste han namnen ur husförhörslängden och antecknade de närvarande. De blivande läsbarne skrevs in, för att börja sin konfirmationsundervisning, i maj året därpå.

Den 18 oktober 1964 inleddes ett samarbete mellan E.F.S. och Öckerö församling, enligt vilket högmässa, enligt Svenska kyrkans gudstjänstordning, skulle hållas varannan söndagseftermiddag i E.F.S.-kapellet.

E.F.S.-kapellet (1950-talet). Bibehållen interiör idag, 1984.

Vid slutet av 1800-talet hade August Classon ("Klas-August") uppdraget som sexman på Knippla. Hans uppgift var bl.a. att samla in pengar till orgeltramparen. "Klas-August" tog också upp skatten.

Kyrkliga Föreningen bildades 1917 och övertog den fastighet, som tillhörde nykterhetsföreningen Verdandi. Kyrkliga Föreningen upplöstes 1921.

Sionförsamlingen bildades 1929. Den övertog IOGT:s fastighet 1931. Där hålls gudstjänst varje söndag. 1932 startade söndagsskolan, som bl.a. ordnar en uppskattad utflykt varje sommar. Under senare år har församlingen även bedrivit ungdomsarbete. Kvinnorna har samlats till symöte. Deras tillverkade alster liksom insamlade kläder, har skänkts till missionen.

Kapellet (1920-talet).

Evangeliska Fosterlandsstiftelsens församling på Knippla bildades 1921. Den övertog då Kyrkliga Föreningens fastighet, som går under namnet "Kapellet". Där hålls gudstjänst varje söndag. Församlingen har även barn- och ungdomsverksamhet. Söndagsskolan startade 1923, utflykt anordnas varje sommar. Fram till år 1965 var det tradition att ha utflykt med fiskebåt, men därefter har det blivit bussresor.

Syförening för unga flickor

I min barndom, året var 1920, bildades en liten syförening som kallades Solglimten.

Det var vår avhållna småskollärarinna, som hette Svea Abrahamsson, som bildade den. Hon tillhörde Fosterlandsstiftelsen, så denna lilla syförening gick i kristen anda.

Syföreningen (1910-talet).

I början samlades vi i hemmen. Efter Kapellet's iordningställande samlades vi där.

Dessa små handarbeten såldes sedan på auktion, och pengarna gick till yttre missionen.
Syföreningen Solglimten upphörde år 1970.

Hildur Karlsson

3. Vattenförsörjningen

Vattenförsörjningen var tidigare ett av de största problemen för Knipplas befolkning. Man hade såväl enskilda som allmänna brunnar med skiftande vattenkvalitet.

Det hörde till kvinnornas uppgifter att bära hem allt vatten som behövdes i hushållet. Under torra somrar sinade den ena brunnen efter den andra och vägen som man måste bära vattnet kunde bli lång.

Fiskebåtarna måste ha med sig färskvattenförråd, som skulle räcka under hela resan för både folk och motorer. Den vattenbäringen skötte karlarna själva om.

Ett par små dammar på Källö utnyttjades i nödfall som vattentäkt. När dammen på eftersommaren var nästan uttorkad, tömde man den på resten av det bruna, ”solbrända” vattnet. Botten rensades från dy och skurades. Regnvattnet som så småningom fyllde dammen, kunde användas till tvätt, disk och kanske även till matlagning.

Regnvattnet tillvaratogs noggrant i cisterner av olika slag. Från slutet av 1930-talet murade man in ett rymligt kar i husets källare eller placerade det vid husväggen. Regnvattnet leddes sedan ner i karet genom ett rör från stuprännan. För att bli användbart i hushållet måste vattnet filtreras genom koks och sand. Detta filter måste även sköljas då och då.

Man monterade även in en eldriven vattenpump, med vilken man, från karet i källaren via en hydrofor tryckte vattnet genom en vattenledning upp till kök och tvätttrum.

Augustas brunn från 1940-talet (1984).

I början av 1900-talet försågs några av öns brunnar med tak och pump. Samhället skaffade sig 1931 en stor brunn på Källö, "Nye brunn". Den utrustades med pump och ett tak av cement.

På 1940-talet blev det brukligt, att man slog sig samman några familjer och beställde en vattenlast, som levererades med båt från Göteborg. Senare åtog sig Knippla Fiskares Andelsförening vattenfrakter med egen båt. Man fick beställa önskad mängd vatten i Strandkassan. Vattnet levererades genom långa slangar från båten direkt ner i karen. Till de hus, som låg längre från hamnen, fraktades vattnet med truck.

Så småningom skaffades några djupborrade brunnar på Källö. Man kunde få borra djupt innan man fick något vatten, och metoden var dyrbar. Det var stor risk att vattnet skulle vara bräckt eller salt. På tomten till lärarbostäderna, högst upp på Källö, borrades under 1950-talet tre brunnar, 90 meter, 110 meter och 130 meter djupa. Alla tre gav vatten, som var bittert salt.

1961 färdigställdes vattenledningen från Göteborg och öns vattenproblem var slutgiltigt lösta.

Marianne Johansson sköljer tvätten i havet (1971).

4. Poststationen på Knippla

Postadress Kalvsund

Innan det blev poststation på Knippla var postadressen Kalvsund. Knippla fick då sin post levererad med båt två gånger i veckan. Posten kom i en postväska, som lämnades i N. G. Olssons affär, dit öborna fick gå och hämta den. Värdeposten fick de däremot hämta på Kalvsund.

Postadress Källö-Knippla

1920 fick Knippla en egen poststation, vilken sedan fick namnet Källö-Knipplan. Poststationsföreståndare blev då småskollärarinnan Svea Abrahamsson. Hon var inflyttad från Halland. Svea förestod posten endast en kort tid.

1921 blev Gertrud Torgersson poststationsföreståndare. Hon hade posten i sitt föräldrahem, eftersom posten inte hade några egna lokaler. Gertrud förestod poststationen i 10 år.

Därefter flyttades posten till Axel Karlssons, där hans dotter Elsa blev föreståndare 1931. Elsa Karlsson var föreståndare i 5 år.

Aurora Johansson, inflyttade från Ytterby, blev poststationsföreståndare den 1/1 1936. Posten var kvar i samma lokal till den 1/9 1937, då Aurora gifte sig med Hugo Zackrisson. Hon flyttade då posten till sin egen bostad.

Poststationen 1937-1964, i Aurora Zackrissons bostad (1984).

1964 hyrde posten lokal i Centrumhuset. Posten flyttades dit den 10/8 1964. Vi fick då även ett mindre antal postboxar. Aurora Zackrisson var föreståndare till den 30/4 1967, då hon avgick med pension.

5. Telegraf och telefon

Telegrafverket installerade en telefon på Knippla 1907, hos handlare Niclas G. Olsson.

1923 öppnades en telefonväxelstation i Olof Torgerssons hus, med hans dotter Gertrud som föreståndare. 1929 flyttades växelstationen till Axel Carlssons hus, där den förblev i 24 år.

Axel Carlssons hus där det fanns telegraf, telefon och poststation (1930-talet).

Antalet abonnenter vid denna tid är okänt, men 1936 var det 15 stycken. Stationen var öppen vardagar juni-augusti kl. 8.00-21.00, september-maj kl. 8.00-20.00, söndag och helgdagar kl. 8.00-10.00 och kl. 13.00-16.00.

Varje abonnent betalade en årlig avgift av 48 kr, som skulle erläggas till växelstationsföreståndaren, med 4 kr i månaden. 1937 fanns det 19 abonnenter och 1941 hade antalet ökat till 29 stycken.

Öppethållandet under hela året var vardagar kl. 8.00-21.00, söndag och helgdagar kl. 8.00-10.00, 13.00-16.00 och 18.00-20.00. Av beredskapsskäl hölls stationen öppen tidvis dygnet runt under krigsåren. Vid årsskiftet 1952-53 automatiserades stationen.

6. Butikerna genom tiderna

År 1890 öppnade Carl August Samuel Duktig affär på Knippla. Han var den förste handlaren på ön. Affären upphörde 1909.

N. G. Olssons affär

År 1892 öppnade Johannes Persson affär. Den övertogs efter några år av Nicklas G. Olsson, allmänt kallad N. G.

N. G. Olssons affär var den naturliga samlingsplatsen för karlarna. De satt där, resonerade och bytte nyheter över en mugg med svagdricka. En mugg dricka kostade fem öre och alla drack ur samma muggar. Någon gång emellanåt sköljde N. G. av muggarna i en spann med vatten.

”Ljugar”-bänken utanför affären (1915).

En lång brygga ledde ut till ett skär, där N. G. hade ett magasin. I magasinet förvarade han salt, kol, olja m.m.

År 1928 överlät N. G. affären till Thor Torgersson, som fortsatte att sälja svagdricka i muggar. Han övertog också magasinet och sålde där kol, koks, olja, ved, tjära samt vissa båtillbehör. Magasinet på skäret brann ner 1936.

Med tiden blev affären för trång och 1945 byggde Thor om huset, så att det blev ett serveringsrum och kiosk med egen ingång. Lokalen fick namnet "Ratten". Kioskverksamheten upphörde 1958.

Familjen fortsatte sedan driva rörelsen, genom dottern Viola och hennes man Elof Johansson. Affären kallades då "Belos livs". Efter Elof Johanssons död övertogs affären av sonen Åke.

Affärens baksida. I dörröppningen står bodbiträdet Manne Torgersson (1915).

År 1912 bildades en handelsförening, vars föreståndare var Anna Classon, född Kilman. Efter ett par år blev Herman Gustavsson föreståndare. Föreningen tvingades emellertid efter en tid att upphöra och rörelsen övertogs av Manne Torgersson. Han drev sedan butiken till 1951. Hos Manne och Herman såldes även hushållsolja.

En del av knipplaborna har under årens lopp försökt dryga ut knappa inkomster med affärsverksamhet i blygsam skala. Augusta Karlsson var återförsäljare för Göteborgs Angbageri. Hon sålde även lite karameller.

Albertina Olsson hade en dotter, som hade bageri i stan, under några år på 1920-talet brukade dottern skicka ut färskt bröd, som Albertina sålde i sin förstuga. De pojkar som hjälpte henne att bära upp brödlådorna från bryggan, brukade belönas med var sin mandelbulle. Även Anna Gustavsson tog under en tid på 1920-talet hem bröd till försäljning.

Bönderna från Torsby kom med kött till öborna. De styckade köttet och lade upp det på medhavda vita lakan i någon lånad bod, därefter erbjöds det till försäljning.

Herman Gustavsson startade egen affär i liten skala i en bod. Så småningom utvidgade han rörelsen och startade diversehandel i ett äldre hus, som blev tillbyggt. Där murades också en liten bod som inreddes till köttaffär och det byggdes även en liten tygbod.

Mellan år 1905-1906 var Svea Johansson, född Classon, i Göteborg och lärde till sömmerska. Hon var då 15-16 år gammal. Sedan reste hon runt på öarna och även på Hisingen och sydde.

År 1922 startade Svea affär, dock i mycket blygsam skala. Hon hade lite tyger, stuvar, band och knappar. Ibland sydde hon en klänning eller kappa för någon. Sortimentet utökades efter hand med gardiner, underkläder, skjortor, strumpor, garner, leksaker, presentartiklar m.m.

Affären finns fortfarande kvar och drivs nu av dottern Stina Svantesson.

Jenny Gustafssons affär (1960-talet).

Jenny Gustavsson öppnade år 1927 en liten trädgårdsservering. Serveringen flyttades så småningom ner i källaren. Senare togs även ett rum i huset samt verandan i anspråk. Rörelsen kunde då kallas kafé. Längre fram byggdes huset till och Jenny startade speceriaffären "Källö Livs", som hon fortfarande vid hög ålder driver.

Charles Andersson drev från 1928-1945 speceri- och stuvaffär i hus nr 61.

Jakobina Andersson hade tygaffär.

År 1951 övertog den nybildade Konsumtionsföreningen Manne Torgerssons affärslokaler. I samband med flyttningen till de nya lokalerna vid Källösmynnen ändrades rörelsens namn till Handelsföreningen Centrum (1964).

På 1920-talet bildades Strandkassan, som senare fick namnet Knippla Fiskares Andelsförening. Genom sin inriktning på försäljning av olja och andra förnödenheter till fiskerbåtarna, fick Andelsföreningen den största omsättningen bland öns affärer. År 1972 gick Andelsföreningen i fusion med Handelsföreningen Centrum.

7. Knallarna

Förr i tiden kom det många gårdfarihandlare, knallar, ut till öarna. De sålde träslöjd, tyger, underkläder, dukar, handdukar och mycket annat. Eftersom det inte gick någon båt tillbaka till Göteborg på kvällen, måste de oftast "låna hus", dvs. övernatta hos någon. De hade då alltid sina bestämda familjer, där de fick husrum.

Knallarnas verkliga namn var oftast okänt, men var och en hade sin betäckning i folkmun, t.ex.:

"Den koppärrige juden"

"Finnegobben"

"Linnegobben"

"Halta Augusta"

"Ballepôjka" (från Bollebygd)

8. Speceri- och diversehandel på 1930-talet

Affären öppnades klockan åtta på morgonen. Under den kalla årstiden fick man börja med att tända i kaminen.

Arbetet i affären var mycket tungt. Mjöl-, socker- och saltsäckarna vägde 100 kg styck, potatissäckarna 70 kg. Mjölet kom med extra fraktbåt från Lödöse valskvarn.

Dricka kom i lådor om 60 flaskor, som måste köras med enhjulig kärra från ångbåtens eller fraktbåtens tilläggsplats. Under högsäsongen på sommaren fraktade dock både Eriksbergs bryggeri och Apotekarnas vattenfabriker dricka med egna båtar och levererade drickbackarna vid butiksdörren, vilket var till stor hjälp för handlarna.

Alla specerier levererades i lös vikt och fick vägas upp i mindre förpackningar i butiken. Mjöl vägdes upp i påsar om 1 och 2 kg, strösocker (krossad melass) i påsar om 1 kg, bitsocker i påsar om 1/2 och 1 kg och salt i påsar om 1 kg. Det fanns även kokt socker, s.k. kaksocker, som såldes i 1/2 kg paket. Smör såldes också i lös vikt. Det kom i 10 kg drittlar.

Mjölken kom till att börja med direkt från bondgårdar i Torsby. Den levererades i flaskor, som rymde 10, 15 eller 20 liter. Klaes Karlsson, "Mjölke-Klas", och hans svåger hade en liten båt, som de fraktade mjölk och ägg med.

Ibland följde bönderna med Klas hit ut, för att sälja sina produkter direkt till handlarna och köpa fisk med sig hem. På sensommaren kom det hit småbåtar från Tjörn och Halland. De hade med sig frukt, grönsaker och potatis, som såldes till handlarna eller direkt till kunderna.

Svagdrickan kom i 10-liters flaskor. Den såldes dels litervis, dels per glas direkt till kunderna. Ett glas kostade 5 öre, en mugg 8 öre och en 1/2 liter 10 öre.

Kaffet levererades omalet och vägdes upp i påsar. De kunder, som inte hade egen kaffekvarn hemma, kunde få mala sitt inköpta kaffe på butikens stora kvarn.

Alla fiskebåtarna skulle ha malet kaffe med sig ut. Under vadfiskeperioden på vintern kom båtarna hem varje veckoslut. Då brukade det på lördagseftermiddagarna malas mellan 10 och 13 kg kaffe. Vadbåtarna skulle ju ha minst 3 kg var och fölgebåtarna 1 kg.

Den första vara, som kom färdigpackad till affärerna, var saltet. Senare kom också vetemjöl i standardpåsar.

Inköpen skedde oftast på lördagarna. När båtarna kom hem skulle provianten förnyas. Inköpen gjordes efter de hade gjort räkning dvs. delat nettointäkterna efter det olja, proviant, lådor och is hade betalats.

Ångbåten, som hade med sig bröd och kött, kom inte till Knippla förrän mellan klockan fyra och fem. Då tog kvinnorna på sig rent förkläde för att gå och handla. De flesta bar hem varorna i förklädet, bara några få hade korg eller kasse.

Under veckans första dagar, då männen var borta från ön, var det ganska stillsamt i affärerna. På lördagarna däremot kunde butikerna få hålla öppet till klockan åtta på kvällen, för att hinna betjäna alla kunderna.

Färskt bröd levererades, dels från Olof Asklunds bageri i Göteborg, dels från Aleks bageri på Öckerö. På somrarna kom även bröd från ett thebrödsbageri i Göteborg.

Andra förnödenheter, som fanns att köpa på ön, var skor, skjortor, strumpor, ullgarn, näsdukar m.m., samt också glas, porslin och kokkärl. Man kunde även handla fiskgarn, spik, båtillbehör såsom kauser, schackels, fotogen och sprit.

På vintern var varutransporterna särskilt besvärliga. Under isvintrar fraktades förnödenheterna över isen med hästsläde och någon Hisingsbo eller Björköbo som kusk. Om isen var osäker, fick varorna hämtas vid Björkö och dras på kälke till Knippla.

9. Olle Olssons donation till SSRS

(Svenska Sjöräddningssällskapet)

I det arbete som nu bedrivs på Knippla, för att dokumentera olika detaljer i Knipplas historia, finns det någonting som jag vill peka på i den händelse det inte redan observerats. Om man vill vara högtidlig kan man säga att det har att göra med gången tid och nutid. Ett intressant samband.

I min barndom hände det att mor, i sällsynta fall av spendersamhet, sände mig med en slant i näven för att i N. G. Olssons butik inhandla en limpa till eftermiddagskaffet. Något av en sensation en vanlig vardag. Mjukt bröd hörde ju enbart söndagen till.

Föga anade man då att dessa slantar tillsammans med många andra mynt från Knipplaborna, var grundplåten till en förmögenhet, som nu i våra dagar kommer till nytta på ett strålande sätt.

Vår barndoms handlare N. G. Olsson kom ju inflyttande till Knippla som målare. Enligt en för länge sedan avliden Knipplabo, var då N. G.'s enda tillgång den pensel han hade i näven. Men affärsanlag hade han, vilket senare skulle visa sig.

Då han som 36-åring äktade 18-åriga Aurora Andersson, gifte han in sig i en av de äldsta släkterna på Knippla. Bland annat av denna anledning kan det vara intressant att få med följ ande:

Deras båda barn, Alice och Olle, blev så småningom bosatta i Göteborg, även om de sommartid vistades i barndomshemmet på Knippla. Den förmögenhet som deras föräldrar lagt grunden till förvaltades väl. Då Alice dog år 1963 ärvde Olle hela kvarlåtenskapen.

År 1982 dog också Olle Olsson. Det visade sig då att han hade testamenterat hela sin förmögenhet till Svenska Sällskapet för Räddning af Skeppsbrutne (SSRS). Det rörde sig bland annat om en fastighet i Göteborg, en stor tavelsamling m.m. Sedan allt sålts erhöll SSRS en summa på nära 2 miljoner kronor!!!

Enligt Olles önskan köptes en räddningskryssare för en del av pengarna. Det rörde sig om en bra lotsbåt, som byggdes om något och färdigställdes för sitt nya ändamål. I enlighet med donatorns önskan har kryssaren fått namnet "Alice Olsson", och är stationerad på Hovås.

Räddningskryssaren Alice Olsson (1984).

Eftersom kryssaren köptes för ett mycket förmånligt pris, finns det fortfarande kvar 1,5 miljon kronor i "Alice och Olle Olssons Minnesfond" hos SSRS.

Och allt detta har sitt ursprung från N. G. Olssons butik och hans övriga affärer på Knippla.

Georg Åberg

III. KVINNANS ROLL I DET BOHUSLÄNSKA SAMHÄLLET

Svea Abrahamsson (1952).

1. Kvinnornas uppgifter

Förr i tiden var de flesta männen på Knippla fiskare. Kvinnor och barn var oftast ensamma hemma under veckan.

Det var kvinnornas ansvar att sköta och fostra barnen. Mat skulle lagas till stora barnskaror. På vintrarna kokades all mat på vedspisen, sommartid användes fotogenkök och senare Primuskök. Vatten bars in, slasken ut. Veden skulle sågas och huggas. Vintertid fick man bära in kol och koks till kaminen och bära ut askan.

Kvinnorna kardade och spann ullgarn, stickade strumpor, vävde tyg och sydde kläder, lappade och stoppade, klippte trasor och vävde mattor. De bakade, tvättade och städade. De gamla bodde kvar i sina hem eller flyttade till något av barnen. Man ville inte ha hjälp av fattigvården. Det var kvinnorna, som även fick ta hand om åldringsvården.

På 1800-talet och i början av 1900-talet dominerade fisket med backor i Skagerack och Kattegatt. Båtarna kom då hem varje kväll. Medan männen var ute och fiskade fick kvinnorna och barnen göra backorna i ordning, vilket innebar, att skena skal (öppna skal) att agna krokarna med, så de var färdiga för nästa dags fiske. Det blev många hundra krokar att "ängna".

Många andra sysslor föll på kvinnornas lott. Hemmet skulle hållas så prydligt som möjligt. När tapeterna blev smutsiga och trasiga, var det husmodern, med hjälp av någon grannkvinna, som satte upp nya.

Vintertid när männen var på fiske och snön virvlade ner, föll det på kvinnans lott, att även sköta snöskottningen. På sommaren när båtarna låg i hamnen för målning och översyn, brukade kvinnorna göra storrengöring i skans och pentry.

Kvinnorna hade även hand om familjens ekonomi, vilket kunde vara svårt, när tillgångarna var små. Pengarna lämnades till dem, det blev deras sak att hushålla, så det gick ihop.

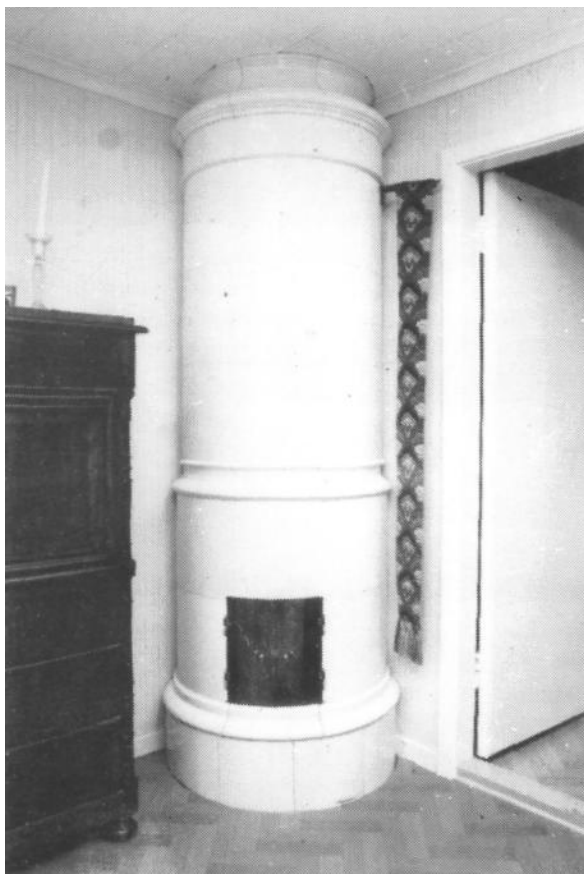
Under de år som det s.k. Englandsfisket pågick, var männen i regel borta från början av maj till midsommar och sedan från början av juli till slutet av september. När fisket pågick här hemma gjordes i regel räkning varje lördag, med varierande belopp, beroende på hur fisket gått. Under Englandsfisket skickade männen hem en check efter varje resa. Det var också varierande summor.

Fastän kvinnans dag var fylld av göromål, tog hon sig tid att sitta i "töstmörkert" eller "kwelhuge". Det var en stunds samling och gemenskap innan lampan tändes på kvällen. Kanske hade hon också tid att sätta sig en stund med en tidning. I seklets början fanns en tidning som hette Förposten. Senare kom Handelstidningens Veckoblad och Göteborgstrakten. Två familjer delade ofta på en tidning. Mer typiska veckotidningar fanns också t.ex., Allers, Allt för Alla och En Rolig Halvtimme.

2. Boendemiljön före år 1900

Huset bestod av kök, "stôva", en eller möjligen två kamrar samt en förstuga med ytterringång. Köksmöblerna bestod av ett slagbord, en skänk, en eller två träsoffor, några köksstolar samt ibland ett hörnskåp.

Om det fanns två kamrar, kunde den inre kammaren innehålla en långsäng, två stolar, ett litet bord, en "dralödda" (byrå) med spegel ovanpå samt en kommod. I "lellekammern" kunde det finnas en pinnsoffa, två stolar och ett bord.

Kakelugn i "stôva" (1984).

OBS! Dörren till "lellekammern" är öppen, då rummet skall värmas upp.

Möblerna i "stôva" var litet finare. De kunde bestå av en utdragssoffa, ett runt bord med svarvade ben eller fot, några pinnstolar med perforerad sits, en utdragssäng med sådana sängkläder som man inte brukade till vardags, en skänk (av finare material än köks-skänken), en "dralödda" med spegel eller på senare tid en chiffonjé. Två av husets bästa trasmattor låg på trägolvet.

Föräldrarna sov i långsängen i inre kammaren, eventuellt tillsammans med ett av de minsta barnen. Det allra minsta låg förstås i vaggan. Litet större barn kunde ha sin sovplats i "lellekammern" och de äldsta i kökssofforna.

Vanlig köksinteriör på 1910- och 1920-talen (1984).

När det var kallt på vintern, brukade man tränga ihop sig i en kammare och kök. Var familjen stor, kunde man behöva en s.k. dragspelssäng. Den drog man ut och bäddade på kvällen och sköt ihop igen på morgonen. Sängkläderna förvarades i långsängen.

På vinden kunde man ha ett sommarrum. Där sov äldre barn eller ungdomar, när det var tillräckligt varmt. Någon eldstad fanns inte. En del flyttade också upp på vinden med matlagningen.

3. Tunnbrödsbak

Det bakades mycket tunnbröd. Man använde nästan uteslutande tunnbröd i hemmen och männen skulle även ha hårt bröd med sig på fiskebåtarna. Degar på 80 kg rågmjöl var inget ovanligt.

Baket började med att mjölet siktades genom ett grovt såll. Mor i huset och kanske något av de större barnen gick upp mycket tidigt, när det nästan ännu var natt för att sätta degen. Den ”knöddes”, och litet socker tillsattes. Något barn kunde få hjälpa till att hålla ”khövann” (degspad) i ”bagetröwet” (bakträget).

Sedan skulle degen stå och jäsa några timmar innan den bakades ut. Kakorna ”breddes” (kavlades) ut med ”slätkäwle” och ”kaggkäwle” (kavlar). Soffor och sängar täcktes med baktäcken, vävda av ljusa trasor, som man inte kunde väva mattor av. Där ovanpå lades kakorna att jäsa, i två lager med brödtäcken emellan.

När kakorna var färdigjästa, bakades de vid öppen eld i ugn med plats för två kakor. Ugnen var inmurad i köket. De färdiga kakorna förvarades på vinden, där de hängde på stänger. För att de inte skulle böja sig, var det viktigt, att man placerade dem räta mot räta och aviga mot aviga.

Man bakade också tunnbröd av vete. Då blandades matfett och socker i degen. Även mjuka kakor bakades av denna deg.

Baket var ett drygt arbete, som började före gryningen och höll på till sena kvällen. Det fanns duktiga kvinnor, som gick i husen som ”bagehjälper”. Ofta kom grannar och vänner med egen liten deg för att baka några kakor till sig själva när ugnen ändå var varm. De kallades ”etterbagare”.

Tunnbrödsbak (1915). Från vänster: Augusta Karlsson och en sommargäst (Maja Ottosson). Sittande: Potten Ingeborg.

Bränslet vid storbak var ofta "lygn" (ljung), som gav stark värme. Man plockade även ilandfluten vrakved vid stränderna. På 1920-talet och senare kunde man köpa "spjäleve". Senare fanns också björkved att köpa.

Spis med spiskåpa, som var vanligt förr (1984).

4. Städning

Storstädning: Varje vår skulle kökets väggar och tak befrias från vinterns sot och matosavlagringar. Man började med att tvätta taket med såplut. Sedan tog man fint sållad aska (helst av björkved) på en fuktad trasa och gned taket med den. Därefter fick taket en ny omgång med såplut och till sist sköljdes det med rent vatten.

Väggarna tvättades med såplut och skurades med såpad panelborste. Trägolvet skurades, och rena trasmattor lades på. Fönstren tvättades och dubbelfönstren plockades bort. Rena lättstärkta trådgardiner hängdes upp. Alla skåp och lådor städades och kläddes med nytt papper.

I rummen skurades golven och rena mattor lades på. Sängkläderna togs ut för piskning, gångkläderna vädrades och borstades.

Veckostädning: Lördagarna brukade vara städdagar. Då skakade man mattorna och sopade golven. Kopparkittlar och lock polerades. Matbestick av järn blev svarta vid användning och måste skuras blanka med fin sand. Senare fanns Tomtens skurpulver att köpa.

Vid veckostädningen försummade man inte heller att skura dasset.

Josefina Torgersson och dottern Viola Johansson (1960).

5. Tvätt

I alla tider har tvätten hört till de tyngsta arbetsuppgifterna i hushållen. På en ö som Knippla har naturligtvis den sparsamma tillgången på vatten, lämpligt att tvätta i, utgjort ett speciellt problem.

Vattnet i brunnarna var ofta hårt, ibland bräckt och nästan alltid otillräckligt. Man tog förstås tillvara på allt regnvatten, men det mesta vattnet till tvätten fick man bära från någon av dammarna på Källö.

Mellan Källö och Knippla fanns till 1934 en bro. Intill denna, på Källösidan, fanns en grön backe. Där brukade vattenhämtarna sätta ner sina spänner och ta igen sig, ”pusta”, en stund. Platsen fick därför namnet ”Pustebacken”. Den fanns kvar till 1920.

Tvättmetoderna har dock skiftat och förenklats under årens lopp.

Senare delen av 1800-talet - tidigt 1900-tal

Vintertid tvättades endast det nödvändigaste. Allt annat fick vänta till våren, då man gjorde stortvätt.

Först lade man kläderna i blöt i kallt vatten över natten. Nästa morgon drogs de upp och fick rinna av, innan de såpades in grundligt och placerades i stora träbaljor. Kokhet lut av såpa och tvättmedel slogs över tvätten. Baljorna täcktes därefter med presenningar och gamla mattor, för att stå till följande dag. Då hade tvättvattnet svalnat lagom, för att man skulle kunna bearbeta kläderna.

De vanligast förekommande tvättpulversmärkena vid den här tiden var ”Gummans” och ”Tomtens”.

Man gnuggade kläderna mot tvättbräden av zink. På särskilt hårt smutsade ställen fick man skrubba med rotborste. Därefter skulle tvätten kokas i lut. Allt detta arbete utfördes i köket.

På grund av vattenbristen fick man skölja kläderna i sjön. Man bar kläderna till någon lämplig berghäll vid strandkanten, där man kunde skölja dem och ”bösta” med ”bösteträ” (klappa med klappträ).

På våren, när solen var stark, torkade man tvätten utbredd på backarna för att den skulle blekas.

Kläderna manglades med en mangelrulle och ett klappträ. Dåtidens strykjärn värmdes genom att ett lod hettades upp i elden och stoppades in i järnet.

1920-talet

Även vid den här tiden fick man, vid stortvättar, bära vatten från dammarna på Källö. Man började oftast på en lördag. Då lades tvätten i blöt i kallt vatten med tvättmedel.

På måndagsmorgonen kokades tvätten i lut, gnuggades på tvättbräden och lutkokades ännu en gång. Det vanligaste tvättmedlen hette nu ”Vita Tvättbjörn” och ”Persil”. Vid den här tiden hade de flesta inmurade tvättgrytor i källare eller bodar.

Man bar tvätten till sjön för att skölja den, eller också körde man den på ”skywekärra” (handkärre). Under isvintrar kunde man vara tvungen att hugga hål i isen, för att skölja tvätten. Om möjligt skulle tvätten sköljas ytterligare en gång, i färskt vatten. Vittvätten bredde man ut för blekning.

Några hushåll hade vid denna tid skaffat sig stora handmanglar, som man kunde få låna för några ören. Strykjärnen värmdes man ovanpå spisen. 1929 kom det första elektriska strykjärnet till ön.

Trasmattornas rengöring

Kvällen innan trasmattorna skulle rengöras bars de ned till stranden, där de blötlades över natten. Detta gick till på så sätt, att man knöt ett rep om mattorna varefter de kastades i sjön. Den andra ändan av repet sattes sedan fast i en sten, eller eventuellt en järndubbe, som fanns vid strandkanten.

På morgonen dagen efter skurades mattorna med skurborste och något tvättmedel. De lades därefter ut till tork på berghällen. När mattorna hade torkat rullades de hårt för att bli släta.

6. Kvinnans sysslor och vardagsliv omkring 1920

Köket var hemmets medelpunkt och det var också kvinnans huvudsakliga arbetsplats.

Maten lagades på vedspisen eller kanske på ett spritkök när det var varmt om somrarna. Till vardags bestod middagmaten oftast av färsk fisk med spad och skalpotatis. Om man inte själv hade tillgång till fisk, kunde man få köpa av någon hemmafiskare, som haft lycka med slagdörj, garn eller ryssjor. På söndagarna vankades det kött eller köttbullar, kanske med kräm på torkad frukt till efterrätt.

Vattnet till hushållet fick bäras in från brunnen, och spännen hade sin plats på en bänk i köket. De flesta saknade avloppsledning, så slaskvattnet fick bäras ut. Oftast saknades diskbänk i köksutrustningen.

Den elektriska strömmen hade ännu inte kommit. Belysningen i köket kunde utgöras av en 14-linjers fotogenlampa i taket, och en 8-linjers lampa som hängdes i spisspjället.

Många kvinnor var duktiga i att sy och brodera, och köken var pyntade med deras alster. Kåpan över spisen pryddes med en spiskappa av oblekt lakansväv med uppritat mönster, oftast broderat med rött garn. Dörrkappan och prydnadsdukarna skulle gärna ha samma mönster.

För köksfönstren hängde breda gardinkappor, tvärgardiner. På kvällen drogs draggardinerna för som skydd mot kyla och insyn. De var oftast av vit madapolam, ett slags tunn fin väv, som annars användes till blusar och babykläder. På sommaren, då köket inte användes, hängde stärkta vita trådgardiner för fönstren. Trasmattorna på golvet var hemvävda, ofta också handdukarna.

I köket brukade finnas ett stort skåp för kärl och redskap. Den flitigt använda trampsymaskinen hade också sin plats i köket. Man tvättade sig vid kommoden, som rymde ett tvättfat och under det en vattenspann med skopa. Pottan fanns till hands under kommoden eller i vrån intill.

Till köksinredningen hörde även en eller två kökssoffor, där barnen hade sina sovplatser. Fanns det många barn i familjen, kunde de få ligga två och två i varje soffa.

Eftersom bränslet var dyrt, hade man vintertid bara råd att värma upp ett rum förutom köket. De andra rummen stod oeldade och användes inte. Kökskaminen gav god värme, och kring den hängdes sockor och vantar till tork.

Kokkärlen och kaffekitteln var av koppar. Förtenningen på insidan slets under användningen och måste förnyas, annars fanns det risk för förgiftning. När "Förtennarn" kom till ön, lämnade man kärlen till honom och fick dem tillbaka nyförtennade.

Familjens förråd av underkläder tillverkades i hemmet. Långkalsonger och underskjortor syddes av köpt flanell eller av hemvävt tyg. Ärm- och byxlinningarna avslutades med stickade bomullsmuddar. Några av öns kvinnor hade skaffat stickmaskiner och stickade muddar på beställning mot en ersättning av 10 öre per mudd.

Karlarnas blåkläder syddes också hemma. Blåblusen hade rund halslinning och trädde över huvudet. Nutidens skyddskläder av gummi eller plast var ännu inte uppfunna. I stället sydde kvinnorna "oljekläder" av oblekt, kraftig bomullsväv, som lades dubbel. Redan vid tillverkningen försågs byxorna med lappar på knäna. Kläderna penslades med linolja och fick sedan torka, innan proceduren upprepades. Om möjligt hängdes sedan kläderna ut i solen för att torka helt. Några kvinnor sydde oljekläder till försäljning och tog 3,50 kr paret.

Omkring 1934 kom de första fabrikstillverkade kläderna av gummi till Knippla. De köptes i den skotska staden Aberdeen, och var av amerikansk tillverkning.

Någon brist på sysselsättning behövde kvinnorna aldrig ha. Om inga andra sysslor brådskade, fanns alltid stickningen att ta till. Alla strumpor, vantar och tröjor åt familjen stickades för hand.

När skolbarnen kom hem på matrast, fick de ofta ”soppor”. Hårt, grovt bröd bröts i avlånga bitar och packades i en fylld kaffekopp. När brödet sugit åt sig av kaffet och blivit lagom blött, vändes koppen upp och ner med en snabb och välberäknad rörelse. Därefter dracks kaffet upp från fatet och sedan lyftes koppen bort. Kvar på fatet låg då ”soppera”, färdiga att ätas med socker eller en klick smör.

Matvarorna förvarades i skafferiet, som var placerat i farstun, där det var svalast. Skafferihyllorna skyddades av tidningspapper och kanterna pryddes med ”friser” (pappersremsor), klippta i fina mönster med stor skicklighet. Det skulle se snyggt ut men helst inte kosta något, för pengar fanns inte i överflöd.

På sommaren flyttade man ofta upp på vinden, ner i källaren eller ut i någon bod. För husmodern innebar flyttningen mera arbete, som t.ex. primitivare matlagningsmöjligheter, längre väg att bära vatten och mera spring i trappor. Ibland fanns det ett rum på vinden, men oftast var den helt oinredd.

För kvinnorna och barnen, som sällan fick något avbrott i den dagliga rutinen, innebar flyttningen en välkommen omväxling och en markering av årstiderna.

Nyheter från yttrevärlden fick man genom tidningar, som man kunde köpa i affären eller få genom postprenumeration. Man lånade tidningar av varandra, och varje exemplar blev väl läst. Bland de tidningar som fanns kan nämnas Göteborgs-Posten, Förposten, Lilla Handelstidningen, Svenska Morgonbladet, Göteborgstrakten, Hemtrevnaden och Månadstidningen.

Så småningom gjorde även radion sitt intåg på Knippla, till att börja med i form av kristallmottagare med hörlurar. I slutet av 1920-talet blev radioapparater med högtalare vanligare. Man samlades ofta hos varandra för att lyssna på radion, kanske på dagsnyheterna eller på söndagens högmässa.

7. Jordegummor

I mitten av 1800-talet började kvinnor att få utbilda sig inom sjukvården och sjuksköterskeyrket, främst inom barnafödslar.

Innan dess hade detta skötts om av vanliga gamla kvinnor, som ställde upp på respektive öar. Dessa vore i regel duktiga och resoluta kvinnor, som klarade upp många svåra situationer, både vid barnafödande, och vid olycks- och sjukdomsfall av alla de slag.

Kvinnorna kallades jordegummor. Bland öborna hängde detta gamla namn med, även sedan utbildade barnmorskor anställts i Öckerö kommun.

I maj 1813 hölls en gällstämma i Öckerö kyrka. Sockenmännen ville gärna anställa en jordegumma, men avlöna henne ville de inte. Till slut tyckte de att det var bra som det var med fältskär Wernbom på Kalvsund. Hans fru hade genom egen försorg talat om hur barnafödandet gick till.

1824 föreslog landshövdingen att församlingen måste ha en jordegumma, med betalning årsvis. En kappe råg per 1/4 hemman, 8 schilling per matlag av varje skärgårdsfamilj, men sockengubbarna sa nej.

När fältskär Wernbom dog 1830 tog hans fru vid.

Senare föreslogs en jordemoder från Göteborg, nämligen Anna Greta Blankenfjell. Vissa tyckte hon var för gammal (45 år). Hon blev emellertid anställd, men levde "societetsliv" och blev för dyr, varför sockenmännen röstade bort henne. Dessvärre fick man svårigheter att bli av med damen. Det hela löste sig emellertid, då hon gick ner sig genom isen vid Hönö, den 23 mars 1841 och drunknade.

Omkring sekelskiftet levde på Knippla två kunniga och handlingskraftiga kvinnor. Det var Severs Maria (Maria Åberg) och Klas Annerses Nelly (Petronella Claesson). Förutom att de plåstrade om sår och gav goda råd i svåra situationer, hjälpte de också många små barn till världen.

Alla förlossningar skedde i hemmen och barnmorskan måste många gånger hämtas med segelbåt. Ibland hände det att barnmorskan var ute på en annan förrättning, eller inte hann fram. Då förstår man att de här erfarna och kunniga kvinnorna kunde vara till ovärderlig hjälp.

8. Barnmorskor

Först under 1800-talets senare hälft anställde Öckerö kommun en utbildad barnmorska, Wendela Arvidsson. Denna hade hela socknen som arbetsområde.

1895 anställdes Sofia Charlotta Svensson för tjänstgöring på de norra öarna. Hon hade sin bostad på Hälsö. Tre år senare efterträddes hon av Anna Maria Olsson, sedermera gift Hansson. Barnmorskorna titulerades med "fru", vilket annars var sällsynt i skärgården.

1917 efterträddes Fru Hansson av den nyutexaminerade Knippla-flickan Lilly Andersson, som emellertid dog på hösten 1918.

Fru Åkerman hade därefter ett kort vikariat. Man anlidade även Josefina Mattson på Björkö.

Barnmorskan Alma Olofsson (1920-talet).

Alma Olofsson, som tillträdde 1919, hade sin bostad på Rörö. Då hennes verksamhetsområde utökades till att omfatta även Björkö, förflyttades hon till Knippla, för att bo mer centralt.

Hon stannade kvar här, till dess hon avgick med pension 1959, varefter tjänsten drogs in. Verksamheten flyttades sedan över till barnmorskemottagningen på Öckerö.

Läkare fanns närmast på Käsö (doktor Hjortberg) och på Marstrand (doktor Lagerberg).

Öckerö fick provinsialläkartjänst 1924. Den förste innehavaren av tjänsten var doktor Wickberg, som var kvar till 1930. Därefter tillträdde Harald Ljunggren.

Barnen var ”kiltade” dvs. lindade från armarna och nedåt.

Babyutstyrsel (allt i vitt):

6 st	navellappar av tunt, mjukt tyg
6 st	navelbindor
6 st	skjortor
6 st	tröjor av kypert (4-skaftstyg med flossad avigsida)
12 st	blöjor av tunt, mjukt tyg
12 st	mantlar av kypert
4 st	lindor

Denna babyutstyrsel var vanlig ända in på 1940-talet, då man slutade att linda barnen.

Cellstoff kom i början på 1950-talet. Kvalitén var dålig och smulade sig lätt, varför frottéblöjor användes istället.

9. Dopet

Efter gammal sed skulle ett barn kristnas, döpas, redan när det var åtta dagar gammalt. Så länge barnet var odöpt, riskerades dess eviga salighet. (Så trodde man på den tiden.)

De anhöriga trotsade därför ofta vädrets makter och förrädiska isar för att barnet skulle föras till prästen i Torslanda eller på Öckerö. Olyckor inträffade, och det hände att barnet inte överlevde strapatserna.

Kommunister Gullstrand (präst på Öckerö 1879-1928) satte stopp för de vådliga dopfärderna vintertid. Han reste istället själv till Knippla någon gång då och då. Vid dessa tillfällen döptes samtidigt de barn som fötts under mellantiden. Det var inte ovanligt att två eller tre barn döptes på samma gång i något av hemmen.

När man sedermera jämförde barnens ålder, sa man:

- De är döpta i samma vatten.

10. Barnen

Familjerna på Knippla var barnrika, det var inget ovanligt med åtta och nio barn.

Småbarnen sov i vaggas, som flitigt hölls i rörelse. Man ansåg, att barnen blev lugna och tillfreds av att vaggas. I många familjer var vaggan i gång oavbrutet år efter år. Utomhus måste de mindre barnen bäras, tills de kunde gå själva. Den första barnvagnen sågs på Knippla så sent som 1934.

De äldre syskonen fick hjälpa till med att passa de små. Större barn kunde få stanna ute och leka en stund på kvällen, men när ljusen tändes i stugorna, var det dags att gå hem.

På våarna roade barnen sig med att fånga grodyngel i grunda dammar eller låtsassegla på dem med barkbåtar. Sommartiden var härlig med båtar och bad. Simma fick man lära sig av syskon och kamrater, för simskolan var inte påtänkt.

Även vintern kunde erbjuda nöjen. Fanns det snö, kunde man åka kälke eller ”drög” som det kallades. I enklare fall kunde en bit av ett par oljebyxor duga att åka på. Skridskor åkte man då liksom nu på Källö dammar. Om isen låg på sjön, kunde de större barnen åka slängkälke.

En isvinter på 1920-talet upplevde barnen en sensation, bönderna från inlandet kom farande till Knippla med hästar och slädar. När de sedan återvände, fick barnen åka med ett stycke. Slädarna var fulla av ungar, som var jublande glada, när det bar iväg. Vad gjorde det att man sedan fick traska och gå en lång vag tillbaka. De hade ju fått åka släde! Det var ett barndomsminne att bevara till gamla dagar.

Gösta Gustafsson kör upp varor till affären (1930-talet).

Barndomstiden varade fram till konfirmationen. Sedan måste de flesta börja arbeta, pojkarna på någon fiskebåt, flickorna som pigor. De skulle "ut och tjäna" som man sade.

11. Lekar från förr, 1900-talets början

Förr fanns det ju inte förskola för barnen, utan man fick hitta på lekar själv.

Bollar lekte man mycket med. T.ex. bollkurser och bollstå.

Sill i bussen: Man hade ett långt rep som två höll i var sin ända. De övriga sprang. Sedan skulle de fångas in i repet, så de till slut stod som packade sillar.

Gömma och leta: Det fanns ju inte utebelysning förr, så det var svårt att hitta varandra, när det var mörkt ute.

Hoppa rep gjorde man också. Dubbelrep senare.

Leka affär:

Leka fåglar: När några var ute och flög, förstörde de andra deras bon och ropade klia, klia.

Ringlekar: Kulla "kålhuvet" (blindbockslek).

Sista paret ut: En stod framför, sedan stod de två och två. Sista paret sprang och den som stod där framme skulle försöka fånga en av dem.

Pinnebåtar: Pojkarna hade pinnebåtar med lanternor och signaler, precis som vadbåtarna. Det var fint när de kom springande med ljusen tända.

Tennsoldater stöpte de av gamla blykulor.

Spela kula: Man spelade med "pjäxekulor".

Båtar: Man rodde och vrickade båtar med en åra.

Rymmare och fasttagare: Några sprang och de andra jagade för att ta fast dem.

Hare och skytte: En del jagade med käppar.

Sista ”tafatt”: En försökte få tag i någon av de övriga.

Hysta boll, på vägg eller sjöbodstak:

12	Vanligt
11	Framåt
10	En hand
9	8 slag i luften, 1 på väggen
8	1 bakom ryggen, 7 på väggen
7	Klapp på handen
6	Slå på bröstet
5	Slå på knäna
4	2 fram, 2 upp
3	2 studs på väggen, 1 vanligt
2	Med flata handen
1	Vanligt

12. Skolan på Knippla

Enligt den nya skolstadgan från 1848 anställdes två folkskollärare i Öckerö socken. Den ene läraren skulle ansvara för undervisningen av barnen från Rörö, Hyppeln, Knippla, Hälsö, Björkö med Björkholmen (Ångholmen) och Skäret (Florentinerskäret vid Björkö's sydspets).

På var och en av öarna skulle föräldrarna själva ställa skolsal till förfogande i hemmen, efter en särskild turordning med byte varje vecka. I de små stugorna fanns ingen annan plats att tillgå än köket eller kökskammaren, där samtidigt matlagning eller annat arbete pågick.

Senare fick något hushåll uppgiften att permanent hålla skollokal, t.ex. Gustav Annerses (Andersson) och Bernhard (Bern) Torgerssons. Den årliga skolundervisningen pågick för Knipplas del i sex veckor.

Den förste läraren började sin gärning den 1/4 1851. Han hette Wahlgren och undervisade sammanlagt på de norra öarna 81 barn i åldern 7-13 år. Redan 5/7 samma år hölls examen i Öckerö kyrka med dessa barn. Endast ett drygt år senare, den 17/8 1852, drunknade magister Wahlgren, 27 år gammal, i Bovik Björkö.

En rad lärare avlöste varandra under de närmast följande åren. Bland de första var C. Thorin och Johan Nilsson. Undervisningen på Knippla blev sedan under en tid mer eller mindre eftersatt, tills man började anställa kvinnliga lärare. Detta ställde sig nämligen billigare för socknen.

Bland de första lärarinnorna kan nämnas: Mamsell Eva, Amanda Berndtsson från Spekeröd, Klara Kristensson, som sedan undervisade även på Hyppeln och tjänstgjorde där i många år, Signe Kristensson, som gifte sig med Knipplapojken Anders Andersson (Graus), och Emelia Johansson från Björlanda.

Behovet av särskilda skolhus kändes starkt, och man startade en insamling till en fond, skillingkassan. Varje hushåll bidrog efter sin förmåga. 1882 var det Knipplas tur att få bidrag ur skillingkassan med 304 riksdaler till byggandet av ett skolhus.

Gamla skolan (1950-talet).

Skolhuset rymde en skolsal, som var sex alnar lång och ett litet bostadsrum för läraren. Denna byggnad blev snart för liten, och en ny uppfördes 1887 och användes till år 1959, då den revs. Det nya skolhuset hade förutom skolsalen plats för en liten farstu, där barnen kunde hänga sina ytterkläder, samt en lärarbostad om ett rum och kök och hall.

Barnens skolplikt utökades så småningom till att omfatta två år i småskolan och fyra år i folkskolan. Läsningen pågick veckans alla vardagar. De olika åldersgrupperna undervisades var för sig under olika tider på dagen med byte varje vecka. Den första gruppen läste från tidig morgon till middagstiden, då den andra började och höll på till sen eftermiddag. Slöjdundervisningen förlades till kvällstid.

”Storskolen”, folkskolan användes till 1950-talets slut (1984).

År 1913 uppfördes ytterligare ett skolhus avsett för folkskolebarnen. I detta nya folkskolehus, ”storskolen”, fanns förutom en lärosal en lägenhet om tre rum och kök för läraren. I början 1940-talet byggde dåvarande folkskolläraren Lundqvist ett eget hus uppe i Linnevik. Den lediga lägenheten i skolhuset ändrades om till lärosal.

År 1912 började Svea Pettersson sin lärargärning på Knippla. Den skulle komma att räcka i fyrtio år. Svea gifte sig med Knipplapojken Albert Abrahamsson (1918) och kom att betyda mycket för samhället.

Eleverna fick två och två i turordning vara ordningsvakter i skolan. De hade ansvar för eldningen och måste gå till skolan tidigt på morgonen för att tända i den stora kokskaminen. De hämtade också vatten både för skolans och lärarens privata behov. På hösten 1923 började fortsättningsskolan, som omfattade sex veckor.

De första förskollärarna på Knippla var: Persson, Fru Lindsell, magister Sandell, fröken Valborg Andersson (en Knipplaflicka), magistrarna Jönsson, Örgård, Norberg, fröken Märta Strömberg, Lundqvist, fröken Alice Olausson och magister Hilding Larsson.

Skolklass på utflykt till Slottsskogen (1920).

13. Konfirmation

Under 1800-talet gick barnen från Knippla och läste för prästen i Torslanda. Dit fick de ta sig på egen hand genom att segla eller ro till Tumlehed, där båtarna förtöjdes. Därifrån var det en dryg vandring till Torslanda kyrka. I storm, tjocka och åskväder kunde färderna bli rent livsfarliga. Pojkarna var ofta våghalsiga vid båtfärderna, och flickorna var ängsliga.

När konfirmationsläsningen sedan förlades till Öckerö, lade läs barnen till med båtarna på Långesand och gick därifrån till fots till kyrkan. Föräldrarna genomdrev så småningom, att läs barnen skulle skjutas med motorbåt mellan de norra öarna och Öckerö. Einar Olausson på Björkö, senare även Alf Berndtsson på Knippla fick detta uppdrag.

Konfirmanderna återvänder till Knippla från Öckerö (1923).

Vid konfirmationen hade pojkarna blå cheviotskostymer. Flickornas klänningar var svarta. Sedermera övergick man till att ha vita klänningar, men efter Kyrkoherde Hellströms önskemål gick man tillbaka till den svarta färgen. De flickor, som konfirmerades 1942, lyckades dock utverka lov att ha vita klänningar, och så har det förblivit.

Kyrkoherden, sedermera prosten Arvid Hellström inbjöd vid flera tillfällen forna konfirmander till uppskattade träffar.

14. Ur en lesepoëjks minnen (ösmål)

”På tarl om sejling, så kommer jag ihåw en gang när vi geck å leste, den gangen hade vi laant farbror Annerses jolle. När vi skölle sejla hem ifrå Öckerö, så hade han friskat i vinn så möt, så vi revva så möt som fanns å revva, å han velle ändå inte bära säjjela, udan han la kaanten unner.

Vi va ju heller inte tånga, så de blee ju inte möt tynge på lovartskaanten. Men vi tog öss hem te slutt, men de var då inte mer heller.

Så vitt ja kan komma ihåw så va nåck inte tösera mä den gaangen.”

Osvald Åberg

15. Förlovning och bröllop omkring år 1900

När ungdomarna förlovade sig skulle de ge föräldrarna presenter. Förlovningstiden varade i regel några år. Under tiden arbetade flickan på sin utstyrsel. Allt förfärdigade hon själv eller fick i present av sina närmaste. Lakansväven hade bomull i varpen, dels bomull och dels lin till väft (inslag).

Överlakanen pryddes med broderier, åtminstone brudlakanet. Handdukar vävdes av bomull och lingarn. Allt linne skulle märkas med brudens initialer. Filtar vävdes av hemspunnet ullgarn. I särskild stickstol stickades vaddtäckan. Till bolster och kuddar vävdes randigt tyg av kraftigt bomullsgarn. Bolstrar och kuddar stoppades med ”rörtopp” (vassblommor), kuddar även med fjäder. Trasmattor vävdes. Av övriga husgeråd köptes det allra nödvändigaste, liksom av möbler.

I allmänhet vigdes paren i stillhet. De flesta hade inte råd med några festligheter. Det hände emellertid, att det ställdes till med större bröllopfester. I sådana fall tågade brudparet från det hus, där bruden kläddes till bröllophuset. Främst gick spelmännen och spelade en gånglåt, och gästerna följde efter i en lång rad. Bruden bar svart klänning med vit slöja. I bröllophuset väntade prästen, som efter vigseln deltog i festligheterna.

Bröllopsmiddagen kunde bestå av kokt torkad rocka eller saltlånga med potatis och vit sås samt ”vattensoppa”, kokt på blandad frukt och sagogryn. Först på 1920-talet blev det vanligt med kött som varmrätt.

Efter middagen skulle brudparet gå ut och visa sig för de många ”brudskådare”, mest ungdomar, som samlats utanför huset. ”Skänkaren” såg till att pojkarna bjöds på brännvin. Flickorna däremot fick ingenting.

Därefter drogs bord och stolar åt sidan och dansen togs vid till ljusan dag. En skål ställdes på ett bord, där gästerna lade spelmanspengar. Det fanns bröllop som varade i dagarna tre.

Den första bostaden fick oftast bli ett rum hos någon av föräldrarna tills de unga fick råd att skaffa eget.

Bruden Svea har klätts i huset, hos grannen. Här är hon på väg in i skolan, för att viga med Albert Abrahamsson (1918).

16. Giftermål på 1940-talet

Under förlovningstiden förfärdigade flickan sin utstyrsel. Handdukar vävde man själv, lakansväv köpte man. En del överlakan broderades, andra pryddes med hemvirkad mellanspets.

Till underlakan försökte man få tag på mjölsäckar, det var 100-kilos säckar som kostade 75 öre styck. Mjölsäckarna syddes ihop med kastsöm två och två.

Man klippte trasor och vävde mattor. Sniljemattor vävdes också. Porslin och övrigt husgeråd var inte så dyrt. Man köpte endast det nödvändigaste, men en kaffeservis hörde ju alltid till.

När det drog ihop sig till bröllop, så skulle det först lysas i kyrkan, tre på varandra följande söndagar. Brudklänning skulle sys, krona och slöja köpas och brudbukett beställas.

Under första hälften av 1940-talet var maten ransonerad och kunde endast köpas på kuponger. Med släktingars och goda vänners hjälp lyckades man dock för det mesta ordna en bröllopfest.

I början av 1940-talet fanns det heller ingen samlingslokal, varför bröllopfestligheterna ordnades i brudens hem. Kokerska, serveringspersonal och spelmän skulle vidtalas i god tid. Glas, porslin och bestick fick man låna.

Bord och bänkar kunde man få låna av avdelning 40 SVC. Borden bestod av stora skivor som man lade på bockar. Bänkarna var ingenting annat än plankor, som även de lades på bockar. Det var obekvämt, men gemytligt och trevligt ändå.

Bruden kläddes hos någon släkting, där även gästerna hade samlats. Brudpar och gäster spelades sedan traditionsenligt, till bröllopgården, där prästen väntade och vigseln ägde rum.

Efter bröllopsmiddagen gick brudparet ut till väntande ”brudskådare”, som samlats för att se och hylla brudparet. Sedan var det ”skänkarens” tur att bjuda på starkvaror till dem som så önskade.

Därefter fortsatte festligheterna till långt fram på natten.

17. Begravning

Fordom var hemmet skådeplats för livets slut såväl som för dess begynnelse. De flesta dödsfall inträffade i hemmen. En kall veranda eller en bod användes som likrum och klädes med vita lakan. Dit kom släktingar och vänner för att ta farväl av den döde. Även barnen togs med för att se liket.

Begravningen ägde rum på söndag och jordfästningen skedde efter högmässan. Kvällen innan kom de inbjudna till sorgehuset med s.k. förning, som kunde bestå av ”kransekaga” eller något annat bakverk. Samtidigt lämnade man också begravningsblommorna. På söndagsmorgonen beströddes gången fram till ytterdörren med hackat granris och blommorna placerades ut, så att alla kunde se dem.

Tidigt på söndagsförmiddagen samlades begravningsgästerna för att dricka kaffe med kakor. Alla var svartklädda. I gamla tider hade kvinnorna svarta klänningar, svarta kreppade huvuddukar och svarta snörkängor. Senare började de använda hatt med slöja i stället för huvudduken. Änkor hade långa, tätvävda slöjor, som under begravningen täckte även ansiktet. Andra kvinnliga anhöriga hade kortare slöjor. Männen bar svart, rundkullig, hård hatt, s.k. kubb. Till den vita skjortan bar de löst skjortbröst, ”tygsaker”, som var hårdstärkt och hade knappar och smala veck. Den vita löskragen var också styvstärkt. En vit rosett hörde till.

När det blev dags för avfärd till Öckerö, lyftes kistan upp och bars av sex män bland de närmaste släktingarna. Man använde särskilda bärdukar, som tillhandahölls av samhället. Företrädd av två manliga släktingar bars kistan ner till hamnen, och gästerna följde efter i procession, bärande begravningsblommorna.

Färden till Öckerö företogs med fiskebåt, och sedan vandrade sorgetåget på samma sätt från hamnen upp till kyrkan.

I enklare fall skildes begravningsgästerna åt vid återkomsten till Knippla. Det kunde dock förekomma att de bjöds på ytterligare förtäring i sorgehuset. Det kunde vara kaffe eller middag. För att få plats att duka till många måste man flytta ut onödiga möbler och låna stolar och bord. Glas, porslin och bestick fick man också låna ihop.

När det inträffade dödsfall under isvintrar, fick öborna extra bekymmer. Om isen var bärkraftig, kunde kistan dras på kälke till Öckerö, och begravningsgästerna fick vandra den långa vägen.

En särskild minnesrik begravning ägde rum 1929 i februari. Det var hård vind och omkring 18 grader kallt. En isränna "rås" hade brutits i fjorden, och båten "Svensksund" hade fått uppdraget att föra begravningsföljet till Öckerö. Den hade först varit vid Rörö och hämtat ett annat begravningsfölje därifrån. "Svensksund" låg och väntade ute i råsen, medan liktåget från Knippla mödosamt tog sig fram över isen till båten.

Begravningståg (1930).

18. Helgtraditioner

Jul

Det var ganska vanligt att flera familjer hade en gemensam hushållsgris, som slaktades till jul. Eftersom nöjena inte var så många på den tiden, tog man vara på dem som bjöds, och till dessa hörde grisslakten. De barn, som ville, (det var mest pojkar) fick ledigt från skolan för att titta på, när ”Abram” slaktade grisar.

Den som inte hade egen gris eller del i gris, försökte ändå skaffa något extra i matväg till julen. Man köpte ett grishuvud, gjorde sylta och kokade även en bit sidfläsk. För övrigt bestod julmaten av saltlånga, potatis och vit sås. Risgrynsgröt stod också på bordet.

Julafton inleddes med att man tog in och klädde granen. Den pryddes med levande ljus, små röda äpplen, papperskarameller och granna glaskulor.

I seklets början hade ännu inte seden med julklappar nått ön. Barnen brukade emellertid få var sin ”julhög”, som sparades hela helgen.

När storbaket gick av stapeln före jul, bakades också små vetekakor, som bildade stomme i julhögarna. Man gjorde gubbar och gummor av pepparkaksdeg och garnerade dem fint med kristyr. Dessa ”gulltyg” trädde sedan upp på strumpstickor, som stacks ner i vetekakorna.

När barnen efter helgen fick lov att smaka på sina julhögar, måste de stenhårda kakorna först blötas upp, innan de kunde ätas.

Nyår

På nyårsaftonen fick barnen vara uppe och vaka in det nya året. Även efter tolvslaget var det svårt att få en blund i ögonen, eftersom de större pojkarna drog runt på öns alla

vägar med båtlurar, som de fått låna från fiskebåtarna. De "lurade" och väsnades av alla krafter till långt fram på natten.

Trettondagsafton

På trettondagsafton var det sed, att öns unga pojkar gick runt i husen och framförde ett litet julspel. Det kallades att "gå med stjärnan". En av pojkarna höll nämligen en stång med en fint utsirad pappstjärna med ljus i.

Stående från vänster: Hugo, Osvald, Charles, Verner, Knut K. Sittande: Oskar och Enar (1925).

Pojkarna var utklädda till figurer ur bibliska berättelser och de framförde var och en några verser och sånger. Där var kung Herodes, de tre vise männen och Judas med pungen. Den sistnämnde var sotad med kolaska i ansiktet och kunde nog verka lite skrämmande på små barn. Judas hade till uppgift att tigga pengar till pungen av husets folk.

Stjärngossevisan

1. Se god afton här inne, både man och kvinne.
Husbonden i huset sitt husfolk välsigne.
2. Vi önskar eder alla en fröjdefull jul.
Från olyckor alla bevare er Gud.
3. Denna stjärnan, hon lyser så vida omkring,
hon lyste de vise män till Betlehem.
4. I Betlehems stad så storer och lång,
där mången kan köra med båd' hästar och vagn.
5. Herodes han körde och mången han sporde,
så körde han in i Betlehem.
(Herodes:) - Vad är det för en svart som har kommit i mitt land?
(Morialands konung:) - Jag är ingen sötare, fast jag är svart. Jag är herre
och konung av Morialand.
(Herodes:) - Fall ned och tillbed mig!
(Morialands konung:) - Det kan du själv göra!
(Herodes:) - Fall ned och tillbed mig!
(Morialands konung:) - Det kan din dräng göra!
(Herodes:) - Fall ned och tillbed mig, annars skall du döden dö!
6. Ser du, Morialandets konung, han faller på knä,
han vill för Herodes tillbedja sig.
7. Herodes blev narrad och det var ju bra,
och Morialandets konung blev lustig och gla'.
8. Så vilja vi alla, som med stjärnan här gå,
att Judas med pungen skall penningar få.
9. Ser du, Judas med pungen, han springer akter
och fram. På honom nu skåda, båd' kvinna och man.
10. Ack, kära goda vänner, ge Judas en slant,
för annars så blir det för er en stor skam.
11. Haven tack, haven tack för den hederliga skänk.
Denna skänken skall vara oss allom betänk,
ty såsom himmelen är utav stjärnor besatt,
vi önskar eder alla god natt och god natt.
12. God natt allesamman, god natt alle nu.
God natt kära herre, god natt kära fru.
13. Vi önskar eder alla så mången god natt,
som fjäder på en höna och hår på en katt,
som hår på en höna och fjäder på en katt.

Påsk

Påskveckan inleddes med svarte måndag, sedan kom vite tisdag, askonsdag och skärtorsdag. Långfredagen var förr den ”heligaste” dagen på hela året. Man höll sig inom hemmets väggar hela dagen utom för att gå till gudstjänsten.

På påskafton gick de unga pojkarna runt i husen och sjöng:

*”Påskedan i da
äggä vell vi ha
hönera vell inte värpa
får vi inga ägg
slår vi höner ivägg
å då blir käringera gärna”*

När de sjöng denna visa brukade de få ägg eller en slant att lägga i korgen, som de hade med sig. I de hus där de inte blev insläppta, sjöng de nidvisor utanför.

Under tiden före påsk hade barnen samlat in granar, julnekar och annan bråte till påskefyren. Av fiskebåtarna fick de gamla tjärfat. Det gällde att få så stor hög som möjligt, för man tävlade med grannöarna om största fyren.

Påskefyren placerades på ett högt berg, så att den skulle synas vida omkring. Man ville gärna, att den egna fyren skulle brinna längre än grannarnas på påskaftonskvällen, därför gällde det att dröja med att tända den.

För att lura de andra öarna att tända sina påskeldar, tände man på en liten ”narrefyr” bredvid den stora. Lyckades listen, kunde Knipplabarnen glädja sig åt en glatt flammande fyr, när de andra öarnas eldar redan slocknat.

Det som nu är ett nöje för barn och vuxna, hade förr till syfte att skrämma bort häxorna, som var på väg hem till ”Blån på Brattön”, Blåkulla.

Midsommar

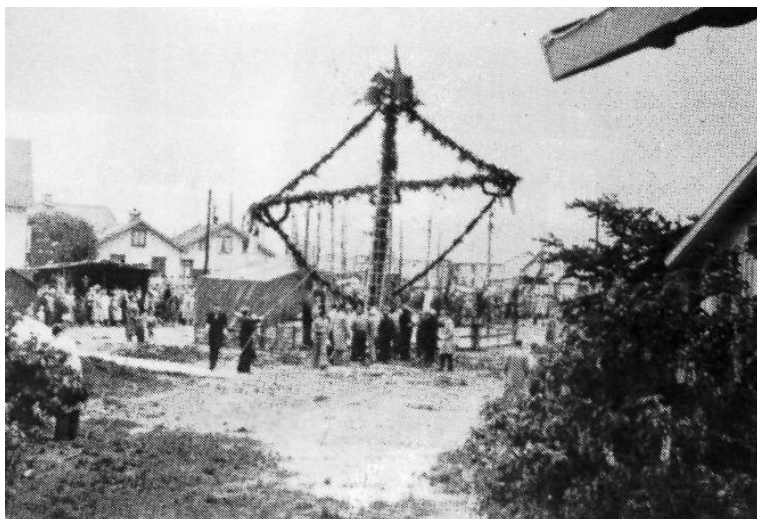
Midsommar firades med majstång och dans. Majstången lövades. Pojkarna rodde till Burö och hämtade löv, då det inte fanns tillräckligt med grönska på Knippla.

På 1910- och 1920-talen hade ungdomarna majstång i "Dalen". Därefter stod stången på olika ställen, till dess hamnplanen blev färdig. Sedan dess har stången haft sin givna plats där.

När majstången första året (i mitten på 1930-talet), blev ställd på hamnplan, dansades det på gruset. Några gubbar, som stod och såg på, kom på idén att samla in pengar till en dansbana. Detta gjordes och några brädor inköptes. På så vis kom dansbanan till.

Midsommar 1935

1960-talet

19. Nöjen

Omkring år 1900 dansade man på ångbåtsbryggan på Knippla. Senare kom även gröna backen i "Dalen" att bli en omtyckt plats att ta sig en svängom på.

På 1920-talet hade IOGT-föreningen en dansbana på "Sôrehôvvesbacken". Dansbanan flyttades sedan till Källö, strax söder om Kapellet.

Vid något tillfälle under 1920-talet fanns även ett litet nöjesfält med karusell i "Dalen". På den tiden, var det inte heller så ovanligt att zigenare kom och tältade på ön. De brukade mot en mindre avgift framföra en liten sketch, som de kallade "Zigenarbröllop", vilket var mycket uppskattat av barn och ungdom.

20. Umgängesliv

Förr i världen umgicks människor med varandra på ett mer otvunget sätt. Särskilt kvinnorna, de gick ofta hem till varandra på kvällarna med "binnestrumpa", för en stunds hemtrevligt småprat.

På sommarkvällarna samlades kvinnorna på Lögekôl eller Hamberget. Där satt de och småpratade medan ungdomarna brukade sjunga. Under stilla kvällar kunde man ropa till varandra från "kôlle till kôlle" fast avståndet var ganska stort.

När man skulle klippa mattor, samlades man 10-15 stycken med sina saxar till "klippegille" i något av hemmen. Värdinnan bjöd på kaffe och kakor, och snart var det klippt!

IV. PERSONLIGHETER PÅ KNIPPLA

Besök i Fiskaregården på Knippla den 19 oktober 1969. Från vänster: Gunborg Olsson, prins Bertil, kapten Hansson och landshövding Per Nyström.

1. Minnena lever kvar

Ur ett föredrag av Daniel Fransson, på Knippla den 25 februari 1983:

”Innan jag kom hit idag, så var jag på kyrkogården på Öckerö och sen var jag på prästgården. Varför jag gick till prästgården, det gällde den här tallriken. Nästan varje gång jag är på kyrkogården, går jag till en gravsten efter P. Sandbäck, intill gamla kyrkan. På stenen står: ”Här förvaras det förgängliga av pastorn och komministern P. Sandbäck.” Jag tycker det är väldigt bra sagt, alltså det förgängliga.

Det är väldigt många vi har haft före oss här på ön och överallt, som är borta nu. Ändå finns det ett minne kvar. Men det förgängliga, det har vi inte några kontakter med, men det som dom har sagt och det dom har gjort och deras liv, det är kvar.

Jag har faktiskt nu på sista tiden vart runt på en del olika öar och sagt lite grand. Då får en ju höra uttryck, som var sagda tidigare av Knipplabor. Det är ju deras minne som lever kvar. Det är ju ett lite vanskligt jobb, om en ska säga så. För det är på gränsen till anständigt ibland. För dom bästa original och det roligaste som har sagts, är kanske inte lämpligt att nämna överallt. Men en får göra en liten avvägning och sen är klart, så är det olika anständighetsnivå, om en säger så.

Men, jag tycker, det som är äkta det skall en återge, för det är sagt under helt andra förhållande än vad vi lever i. Så därför om en säger något negativt, om en säger så om nån, så är det inte för att komma åt nån, utan det är bara för att vara uppriktig och ärlig. Jag hoppas att ni inte tar illa upp för det.”

2. En tallrik - en konstnär

En förklaring till den omtalade tallriken i föredraget.

I början av seklet inflyttade ett norskt par till Knippla. Hans namn var Christian Sundby och hustrun hette Maria Olsen. De var i femtioårsåldern och kom från Kungshamn. Enligt flyttningsbetyget hade de trätt ur norska stadskyrkan. Han var inte konfirmerad och det var ovisst om han var döpt.

Sundby var segelsömmare och bodde den första tiden till "Falke-Johans". Verkstaden hade han på "Hanse-Kalles" vind. När sedan "Herre-Karls" hus blev tomt, hyrde han detta av socknen. Han hade vinden som verkstad och använde undre våningen till bostad.

En tid hade Sundby en gesäll som hette Pettersson. Ibland anlidade han Knipplapojkar att hjälpa till. De brukade få en sockerbit som betalning.

Fru Sundby dog i juli 1913 och Christian Sundby i slutet av december år 1917.

Sundby hade lite konstnärsanlag och brukade ibland måla i olja. En tallrik som han målat, var tidigare i Valborg Anderssons ägo. Den har blivit skänkt till ön av hennes dotter Marit.

Daniel Fransson

3. Original på Knippla

På Knippla finns många bevingade ord, som de äldre sagt, som härmas än idag. På så vis lever de kvar till eftervärlden, de gamla originalen.

Det fanns en klok gumma på Knippla, som kunde ”stämma blod”. När folk fick svåra blödningar kallade de på henne. Hon tog då reda på när den sjuke var född och den sjukes namn. Sedan fick ingen reda på vad hon företog sig, men blodet stannade emellertid.

En fiolspelare, som hette Abraham Augustsson, var på alla bröllop och gned på sin fiol. En gång skulle ”Spel-Abraham” till Hyppeln och spela på ett bröllop, men det bar sig så till att han just den lördagen blev sjuk.

Då seglade några män över till Hyppeln med Olena Torgersson istället. Hon hade en god sångröst och var för övrigt en manhaftig kvinna.

Likaså fanns här en liten man, som kallades ”Lille Karl”. Han hade ett litet jordbruk på Källö, där parken och varvet nu ligger. Denne ”Lille Karl” går det många historier om. Han hade tre söner. En gång utspann sig följande, som gått till eftervärlden:

”Lille Karls” pojkar och ovannämnde Abrahams söner hade kommit i delo med varandra. Då knallade ”Lille Karl” till Abraham och sa: *”Antingen du heter Abraham, Isak eller Jakob, så låter du mina gossar vara, du ”Spel-Abraham”.*” Så härmas det efter honom ännu i denna dag.

En annan gång hade en av Karls söner bröllop och gästerna skulle ta plats vid bordet. Då kom ”Lille Karl” och ställde sig och sa: *”Var ska jag sitta som är brudgummens fader?”*

Olena Torgersson, född 1847 (1920-talet).

När Olena kom in i bröllopstugan satte hon sig på en pall, mitt på golvet, började sjunga och slog takten mot sina knän och låren. Så höll hon på hela natten och efter denna musik dansades det. Tänk, vad ömma hennes lår skulle vara efter en sådan natt!

På Knippla fanns även en gumma som hette Beata (syster till Olena). Det hade kommit en igelkott upp på hennes utedasstak. Hon skickade då bud till skolläraren: *"Han får komma, för de ligger en havreborste oppe på skeddhustaget å weser."*

4. En krönika kring en gammal utterjägare

Artikel ur Journalisternas Jultidning, julen 1952

Nog skulle du varit med den gången Frälsningsarmén spela för älgen. Det var tider...

Axel Karlsson från Knippla och jag sitter på Axels stamlokal i Nordstan och äter sillsmörgås. Den rikt utsirade 1800-talskakelugnen bakom oss ger en air av nobless och förfining åt lokalerna, men ett gäng något uppsluppna dundergubbar förträr intrycket. Knippla-Karlsson låter sig emellertid inte störas. Han gestikulerar med smörgåsen så att anjovisspadet rinner om fingrarna — han är i minnenas värld. Ögonen lyser.

— Som jag sa — du skulle varit med. Det var sexton år sen i juli, så du var ju född i alla fall. Jag hade varit i kyrkan å var klädd i det stärkta, då kom där en sommargäst-pöjk å sa: Är detta Axel Karlsson, jakttillsyningsman och djurskyddsföreningens ombud?

— Det stämmer, sa jag.

— Kom då! Det gäller liv eller död.

Å jag kom, var givet. I stärkta saker å med kubb å allt. Trodde minst de va en skadskjuten sommargäst som jag skulle få ta hand om.

Men de var det nu inte. Det var en älg som visst hade tänkt emigrera. Fullt av motorbåtar kring honom, och vett-skrämd var han, hade bara nosen över vattnet.

Jag lyfte opp honom och talte lugnande ord till honom, klappa honom på det lilla av länden som jag kom åt. För var klapp tog han likasom ett skutt framåt i vattnet, å snart var vi vid Knippla. Den tog botten mitt framför ett möte som Frälsningsarmén höll, å så rädd blev den att den stranda på en böe. Naturligtvis var det folkskockning, å fjärdingsman kom, å ryttmästare von Bornstedt å friherrinnan von Essen å hela Arméns musikkår. Folket tog upp lugnande sänger, hurrade, höll tal, varnade mej å sa: om du rör älgen anmäler vi dej för djurskyddsföreningen. Vi har vittnen!

EN KRÖNIKA KRING EN GAMMAL UTTERJÄGARE

Av
Dick Holmström

Axel Karlsson begrunder en jakttrofé, pilgrimsfalk med roskarl i klorna

Men jag ordna Frälsningsarmén på tvenne led — di yttersta vart di främsta å fick stå i vattnet till knäna, å så spela dom älgen i land. Stackarn — hon rände som en besatt för att komma undan det märklige oljudet. Rätt in i en potätkällare bar det och där låg hon över natten.

På morran kom stadsträdgårdsmästare Axelsson — han skulle hämta djuret.

— Akta dej, sa jag. Flickan e vild å galen!

Men Axelsson bara skratta å glänta på källardörren. Å ut kom flickan i tvenne väldiga hopp, å de bar av rätt ner till stranden i hundrakilometersfart. Axelssons folk före å skogens vilda dotter efter — det gick galant raka vägen ombord på båten som skulle te stan, å sen var det ingen konst att få djuret i bur. Axelsson fick lön för mödan, älgen trivdes bra i Slottsskogen å fick tvillingar sex gånger. Gör om det, den som kan!

Axel gör en paus, stryker sej om mun och ser med sina tennknappsögon runt om i lokalen. Han ser men ser ändå inte. Han befinner sig i helt andra environger.

— Har du haft uttrar nån gång, säger han plötsligt. Nä, de har du inte, de passar sej inte i en stadsvåning. Hunnar stora som hus, de kan roik hålla sej med, men små nätta

Axel Karlsson i unga dar efter avslutad uttärjakt med bytet i ena näven och bössen i den andra. Skådeplats: Sälöfjorden.

tillgivna smeksamma uttrar — de går inte. Men jag har haft! Tog dom på Stora Måsekullen en gång för många år sen — mamman hade dött en hemsk död i en slarvigt utsatt sax. Ena ungen tog jag kl. 2 på natten, andra ungen en timma senare — den hade förning med sej (en bra stor ål), och tredje och sista ungen knep vi, hunden och jag, i morgonsrunden då ångbåten blåste. Dom var vid pass två månader gamla, men ändå gick det bra att tämja dom. Snart var ungarna så tama att dom hängde gumman min i kjolarna vid matdags, å då kan du ju själv begripa. Precis som stora katter sprang dom omkring på Knippla, å dom fiska t. o. m. åt mej. Ja, du tror att jag ljuger, men fråga grannarna får du höra, dom såg 'et. Var natt släppte jag ut uttrarna, och var morgon kom alla tre tillbaka å la fisk på min köks-trappa. De var torsk, å gyltor, ål, å sånt där — ålen var bäst, den andra fisken bet dom så slarvigt i.

— Men di var ju förstås inte värre fiskare än att di sa ja tack till mat som vi kom med. När knipplabåtarna passera Oset på ingående hörde mina uttrar de, å då gick dom ner å satte sej på bryggan. Aldrig tog dom fel — kunde särskilja rätta ljudet.

— Å när maten var slut, kors va dom lekte. Det var vattenfest som hela ön beskåda, å maken te simkonster får man leta efter. En gång såg vi hur en av uttrarna, troligen en hanne, sam genom propelleruttaget på en fiskebåt medan propellern var i gång! Det var något att titta på.

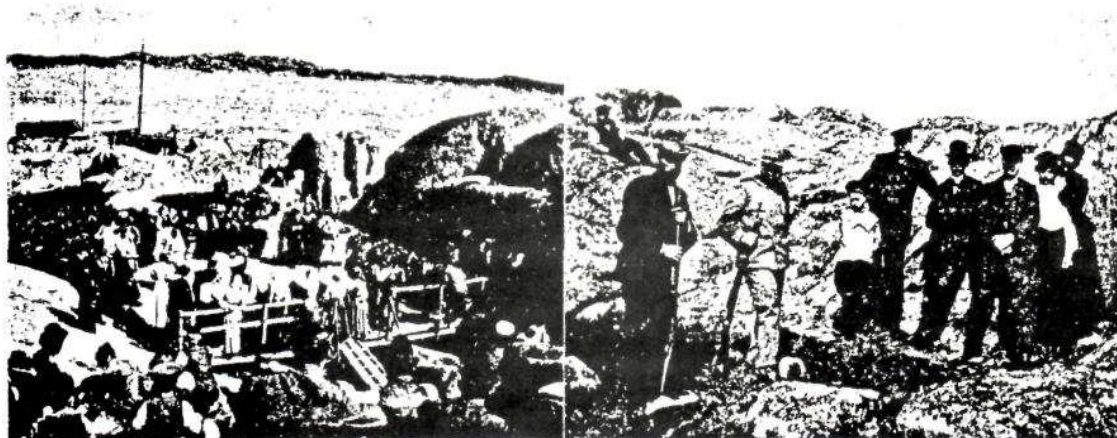
De sista resterna av en anjovissmörgås åker in i gapet på Axel. han sörplar i sig kaffet och stirrar begrundande på mej. Utanför rasslar höstregnet ner, spårvagnarnas gnissel mjukas upp av vätan, bilhornen får ljuddämpare. Men sånt där lägger inte Axel märke till, i varje fall inte, när han berättar skrönor. Nej, förlåt, skrönor är det iute, för Axel kan som regel visa upp beedigade intyg på sin tillförlitlighet. Han har tidningsurklipp, fotografier, ögonvittnen. Och dessutom berättar han så trovärdigt. Han har den rätta föreläsartonen, ja, han kan t. o. m. få en spökhistoria att låta som en del av en offentlig rapport.

— Farfar talte ju alltid om spöken, säger Axel funderamt. Han sa att gascar ropar ute på Sälöfjorden, men det har en ju räknat ut vad det var för något. Det var sälen. Har du hört den ropa någon gång, det låter överjordiskt hemskt. En gång året 1906 låg vi ute på fjorden några stycken, stiltje var det och dålig sikt. Vi kom att driva mot Lilla Rossen, nord om Rörö — där låg väl hundrafemtio-talet sälar å bölade. Kors, vilken musik. Vi blev så hemska till mods allesammans och vi liksom kände att det skulle komma otyg. Dom säger nämligen i skärgården att när sälar ropar då ska man belägga. Och nog blev det storm alltid. Rasande sydostlig kom han, och vi måtte dra opp båten på ett skär å vätta den över oss. Där låg vi i tolv timmar — hemma hade dom oss redan ådömda.

"Ådömd" har Axel förresten varit fler gånger under sitt äventyrliga liv. En gång, det var i rykande storm vid Torrbeskär hängde hans liv på kraften hos en tunn bomullslina. Axel var ute och seglade med en sommargäst i en öppen bohusjulle, men plötsligt gick sommargästen överbord i den grova sjön. Det såg hopplöst ut att försöka bärga honom men Axel tänkte i alla fall göra ett försök. Att göra manövrer i den överbrytande sjön var inte att tänka på, Axel knöt i stället en bomullslina (det första han fick fatt i) om livet, hoppade i sjön och fick ett tag om kamraten. Långsamt segade han sig sedan in mot jullen, som låg och slängde mellan sjöarna, och lyckades så småningom kravla sig ombord med sommargäst och allt.

Sådana historier berättar inte Axel själv, dem får man höra på omvägar. Axel berättar helst om sina jaktminnen, sådana har han i hundratals, och mycket ofta är framstående personer, kungligheter och andra, inblandade. Sina färgstarkaste upplevelser har han emellertid haft då han legat ensam ute bland skären, och till det dramatiska hör episoden då han råkade ut för ett klippras vid Söröva, nord på Instön. Axel skulle driva fram utter med hjälp av en hund men det ville sig inte riktigt. Hunden vägrade envist gå upp, den höll sig kvar nere vid strandkanten, skällde oavbrutet, och tittade ideligen upp mot klippstupet under vilket Axel låg. Till slut reste sig Axel, gick ner till stranden för att dra hunden med sig.

— Knappt hade ja kommit dit förrän det hördes ett förskräckligt dån å brakande bakom mej, säger Axel. Ja vänder mej om! Där. Där på min plats under stupet ligger nu ett väldigt stenblock. Damm å rök står i högan sky. Småstenar å torvor lossnar i ett å trillar ner för bergväggen.

Ur Axel Karlssons rika fotoarkiv: T. v.: Så här såg Knippla dansbana ut 1904, så roade man sig i "kubbens" tidevarv. T. h.: Måterskyttarna Axel Karlsson och Severin Johansson med infångade sälungar på Källö 1905. (Foto: Gustaf Fogelberg).

Jag tog hunnen i båten, för hem å gav han ett riktigt skrovsmål.

— Många gånger har jag sen funderat över vad det var som varnade hunden. Jag fråga till slut gamle professor Jägerskiöld å han visste besked.

— Jo, det låter sig nog förklaras, sa han. När tvenne stenblock gnidas mot varandra såsom fallet är då ras är på väg att uppstå, alstras en från gas, en sorts stenrök. Denna rök kände Karlssons värdefulla grythund och reagerade mot.

Ett roligare uttnerminne har Axel från hemmaön Knippla. D. v. s. det är roligt för Axel men knappast för de i händelsen figurerande uttrarna. Det hände sig nämligen att Axel haft en gemen jakt-otur en hel månad i sträck. Till slut började frun protestera och fordrade att Axel skulle ut med backorna i stället. Men Axel tänkte att innan han tog itu med backorna skulle han försöka ännu en gång. Han tog en kamrat med sej och satte sig att vänta. Och se — äntligen blev det utdelning!

Först sköt Axel en utterhane, en stor bjässe som mätte 1,74 m. i längd, enligt vad som senare visade sig. En stund efteråt började vattnet i den mörka viken återigen att krusas och Axel brassade på för kung och för fosterland. När han kom ut till det mörka han siktat på, fick han sitt livs överraskning. Där låg nämligen två utterhannar med en hona emellan sig, allesammans stendöda. Axels skott hade tagit dem alla tre.

Men Axel har sysslat med annat än jakt under sitt långa liv. Alltid har han varit en intresserad amatörzoolog och har kunnat rapportera åtskilliga fina fynd och iakttagelser. Axel brukar vara den som håller reda på var pilgrimsfalkarna häckar och var korparna håller till, han vet mer om skärgårdens fauna än de flesta. En gång satt han en hel natt i Särö dambadhus med en kattuggla på knäet, en gång stod han vid Albrektsunds kanal och såg fem kungsörnar bilda parad uppe på ett klippkrön. Han har sett vita sälar och ishavslabb, han har skjutit "borgmästarn", den vita truten och han har varit med om att i garnen få "död mans hand" och en liten havsväxt som är exakt lik ett spädbarn. Anteckningar för han om allt, och naturforskarna i Göteborg betraktar inte utan orsak den snart 80-årige Axel som en

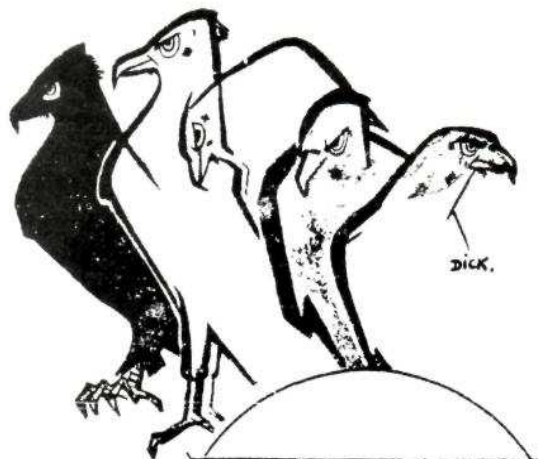
tillgång av stora mått. Djurskyddarna också — det hände t. ex. flera gånger under isvintrarna att Axel skaffade ihop is-sägarlag som bröt upp vakar till de totalt utsvultna dyk-änderna. Och de tjärskadade fåglar som Axel tagit hand om och tvättat rena från den klibbande tjären — de är legio.

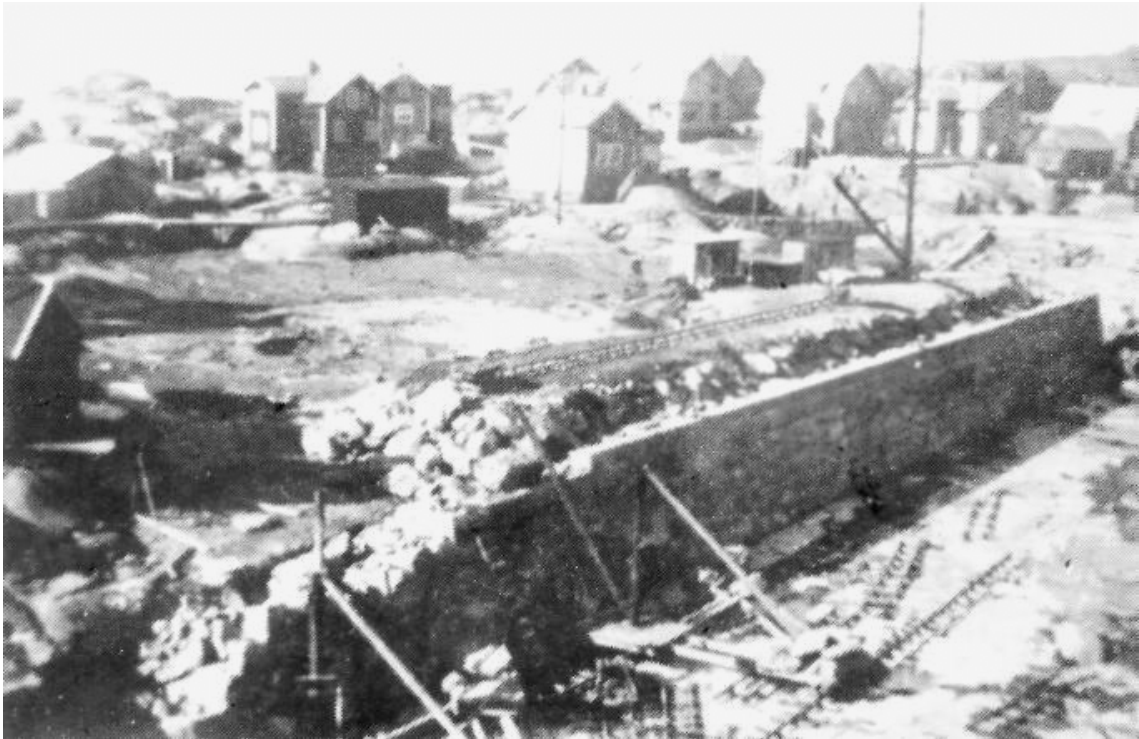
Servitrisen på det lilla kaféet har länge strukit omkring vårt bord med menande blickar på Axels väldiga skärgårdsbörs, som rund och stinn ligger på bordet. Vi försöker en liten tid hålla henne på avstånd genom att överhopa henne med en beställning på en styck sockerdricka, men när klockan slår sju i Kristines gamla ärgiga tornhuv gör hon stormanlopp mot vårt bord.

— Ho tittar som den där kattugglan i dambadhuset, säger Axel. Det är tid att vi gör rätt för oss. Förresten är ja styv som en gårgårdsstör av allt sittandet.

Vi skiljs på gatan. Regnet öser ner, det är höstväder och Axels reumatiska knä är verkligen till besvär. På styva leder vaggas han iväg genom skymningen och det hela skulle ha kunnat se ut som en god illustration till Alderdomssverige, om det inte varit för de granna reflexernas skull. Lyktskenet blänker i vätan på oljerocken, skuggbilden dansar glatt i gatans många vattenpölar. Det är liv i tavlan, och på något vis stämmer det överens med Axels hela person. Det vill aldrig bli riktigt "gammalt" kring honom.

Illustr.: Författaren.

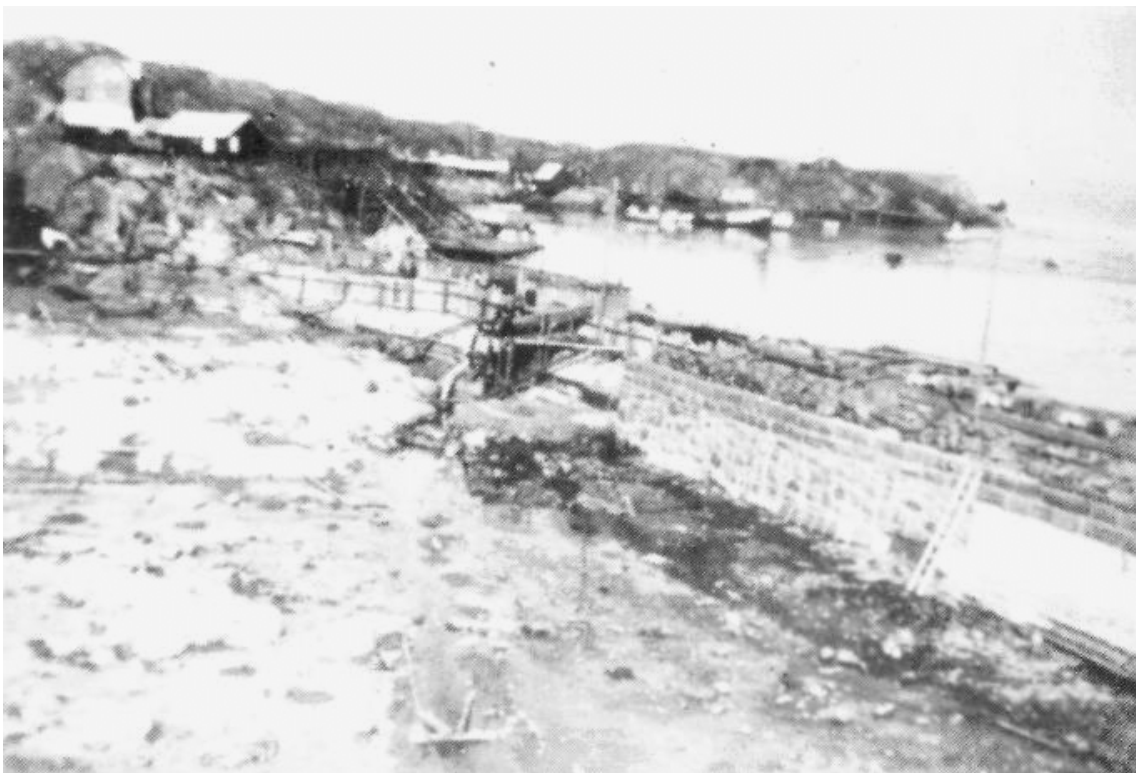

Hamnen byggs på Knippla (1934-1936).

Arbetarna på hamnbygget (1934-1936).

V. INTERVJUER

1. Oskar Magnusson: Mina år som fiskare

Inledningstext till dokumentationsband 3, sidan 2/1983

Herr Oskar (kallas även Marinus), född den 28 februari 1902 på Knippla, intervjuas av Elsa-Greta Larsson, Öckerö, om sina år som fiskare. Samtalet spelades in den 11 april 1983, i storskolan på Knippla, för hembygdsprojektet.

Inspelning och redigering: Elsa-Greta Larsson.

Oskar Magnusson och Elsa-Greta Larsson (1983).

Redigerad text till intervjun

Jag är född på Knippla 1902. Så jag är 81 år. Mitt föräldrahus är det som står där, vid hamnplan. Fast jag bor på Källö nu.

Oskars föräldrahem (1984).

Fråga: Vad arbetade dina föräldrar med?

Faderns båt Farsan var fiskare och hade båt. Jag började med han när jag var 13-14 år, efter det att jag gått och läst. Sedan kom jag ut på andra båtar, eftersom jag blev äldre.

Fråga: Din mamma, var hon hemma?

Ja, när far hade sålt båten, så hyrde han Källö där och hade en gård. Vi hade kräk, grisar och sån't. Vi satte potatis och sån't. Men jag var inte med på det så mycket, för jag var ju ute på fisket.

Fråga: Så din pappa hade egen båt. Vad fiskade ni för någonting?

Makrilldörje Ja, vi hade dörjar och backer. Vi var åt Skagen till och dörja efter makrill. Vi gick ut på morgon' och in kvällen till Skagen i Danmark och sålde det lilla vi fick.

Fråga: Var ni fler på båten?

Vi var tre man. Det var farsan och en till och så jag. Jag var ju mindre.

Fråga: Fanns det maskin i båten på den tiden?

Ja, det var maskin, men det var ju små båtar. Vi hade segel också.

Fråga: Kan du berätta lite grand om nån' tur?

Sillegarn Jag var ute med sillegarn också med den och fiskade sill. Sedan när man blev äldre, så kom man ju på större båtar. Men jag har ingen båt haft själv.

Fråga: Hur gick det till när ni var ute på backefiske? Kan du berätta om

det.

Backefiske Vi köpte makrill eller sill och ägnade backerna med, sen´ satte vi dom och så drog vi. Vi satte dom på kvällen och drog på morron´ igen.

Fråga: Var det många backer?

Ja, vi hade väl en 30 hundra, eller vad man skall kalla det för, 300 krok, till mans vill säga. Ibland blev det väl e´kran, men annars var det små fångster. Det var inte mycket. Vi var i stan och sålde, i fiskhamnen, det lilla vi fick. Vi var fem stycken i familjen, och de var fiskare allihop. Så hade vi en tös, men hon dog när hon var liten.

Vi var ute och fiskade allihop där på ön. Det var väl en 26 båtar det högsta, tror jag det var.

Fråga: Hur är det nu då?

Ja, nu är det väl bra. Nu är det alla tiders mot vad det var förr. Det var ju fattigt då. Nu har vi ju det bra, nu kan vi inte klaga.

Fråga: Hur gick det till när ni fiskade sill?

Sillfiske Vi hade trålar och så drog vi. Vi hade dörjar och likadant som de har nu, när de drar efter fisk. Fast vi hade andra trålar, mindre maskor. Så hade vi snörpevad förr också. Då var vi vid Läsö och fiskade. Där kunde det bli bra ibland och dåligt ibland.

Fråga: Har fisket förändrats, från när du började och nu?

Ja, det är klart, det är väl bättre nu. Då fick en ju ligga på Nordsjön i fjorton dar´, tre veckor ibland, innan en kom hem. Man låg i Norge för storm många gånger, så det var besvärligt. Så sålde vi ju i England och Tyskland. Då var det allt sill att få ja.

Fråga: Hur länge höll du på med fisket?

Det var i 40 år.

Fråga: Fiskar du någonting nu?

Nej, jag har slutat med det hela. Jag har var´t med pojken ibland och satt skaddegarn, annars har jag inte varit ute. Nej, det får räcka med det.

2. Hildur Carlsson: Hemmet och arbetet förr

Inledningstext till dokumentationsband 3, sidan 1/1983

Fru Hildur Carlsson, född 1909 på Knippla, intervjuas av Elsa-Greta Larsson, Öckerö, om arbetet hemma förr. Samtalet spelades in den 11 april 1983, i Hildurs hem på Knippla, för hembygdsprojektet.

Inspelning och redigering: Elsa-Greta Larsson.

Redigerad text till intervjun

Mitt namn är Hildur Carlsson. Jag är född på Knippla 1909 och har bott här nästan hela mitt liv.

Fråga: Dina föräldrar, kom de också härifrån Knippla?

Föräldrar Mamma kom ifrån Rörö och pappa var härifrån Knippla.

Fråga: Vad arbetade dina föräldrar med?

Pappa var fiskare under större delen av sitt liv. På slutet var han fiskhandlare, så han köpte upp fisk och for till stan och sålde. Mamma var hemmafru, som de flesta var på den tiden.

Fråga: Hade du några syskon?

Syskon Ja, vi var 9 stycken. Det är bara jag kvar nu. De flesta dog i vanliga sjukdomar, när de var unga. Mina föräldrar förlorade 5 barn under sin livstid. Min äldsta syster var 82 år när hon dog, annars har ingen av dem blivit särskild gammal.

Fråga: Hade du några bröder som var fiskare, precis som din far?

Jag hade 4 bröder, men de två äldsta dog innan jag blev född. En av mina bröder, som var 6 år äldre än jag, var fiskare, men han dog redan vid 27-års ålder. Min yngre bror flyttade till stan och blev lastbilschaufför. Han hade varit fiskare innan, men fick ont av eksem och tvingades sluta.

Fråga: Var någonstans bodde ni på Knippla?

Barndoms- Vi bodde en liten bit härifrån, i hus nr 32. Det var inte så stort, 2 rum hemmet och kök och så en liten hall. Men det gick bra, det var inte större på den tiden. Pappa hade byggt huset.

Fråga: Hur värmde ni upp huset?

Eldning Vi eldade med spis i köket och kamin i rummet. Mamma och pappa låg i rummet och vi i det lilla rummet. Köket fick ju också tjäna som sovrum på den tiden. Men så var det på de flesta ställen, med så massa barn blev det ju trångbott. Det var inte som nu, när de har ett rum var.

Fråga: Ved och så, hur fick ni tag på det?

Ved Ja ved, det köpte de ju. Det kom båtar hit med koks, ved och sånt där. Det var primitivt då, för man fick gå och bära dessa stora vedsäckar på ryggen.

Fråga: Fick ni barn hjälpa till med det?

Nej, det vet jag att pappa gick och slet med. De äldsta pojkarna fick ju hjälpa till, men vi andra behövde inte hjälpa till med nånting, annat än hemma, inne i huset.

Fråga: Hade ni vatten inne?

Vatten Nej då, det var till att bära vatten i spanner. Varenda kväll gick vi till Källö och hämtade vatten. Vi hade ok och bar två spanner. Vi hade några brunnar här på Knippla som vi var och hämtade sånt här slaskvatten, som vi sa, till att diska i. Sedan samlade vi regnvatten i stora tunnor.

Senare hade vi i källaren en cementad tank, som vi fyllde med regnvatten. När det tog slut, så kom tankbåtar hit och fyllde på. Vi fick då köpa vattnet. Sen hade vi en pump, som vi stod och pumpade upp vatten med till köket. Hydrofor och sånt kom ju senare, men innan vi fick det, så pumpade vi upp vattnet. Det var ju bra, för det var lättvindigt, man slapp ju gå och bära.

Fråga: Vad använde ni för vatten till tvätten?

Tvätt Ja, det var ett problem med tvätten. Det var till att bära eller köra vatten. Det har jag gjort sen jag kom hit, kört vatten i såna här stora 50-liters mjölkflaskor ifrån Källö, när vi skulle tvätta. Sen sköljde vi i sjön, förstås.

Fråga: Det blev inte så många gånger om året ni tvättade då?

Det var ju en stortvätt på våren, som vi höll på med i ett par dagar. Eftersom vi samlat hela vintern, så blev det ju ett väldigt ståhej med vårtvätten. På sommaren kunde man ju tvätta oftare, var klart.

Till en början stod vi inne i köket och tvättade, sen fick vi en liten bod vi kunde vara i. Det var till att koka och gnugga på en tvättbräda och sen koka igen. Efter det fick man då bära ner tvätten till sjön och skölja den. Vi skurade även mattor i sjön. Ja, det var ett väldigt arbete med all tvätten. Det blev ju bra mycket bättre sen, när vi fick in vatten. På den

här tiden fanns inget elektriskt ljus heller. Det kom inte hit förrän 1928.

Fråga: Hur var det innan ni hade ljus?

Fotogen-
lampor

Vi hade fotogenlampor som hängde i taket. Ute fanns ju ingen belysning, utan det var mörkt och svart. När man skulle gå ut fick man ha en stor lykta med sig. När man tänker på det nu så var det ju ganska primitivt.

Det tog lång tid att tända de här gamla lamporna. Fotogenen skulle fyllas på, veken skulle skruvas upp och tändas, sen skulle glaset sättas på. De här glasen skulle putsas och hållas i ordning också. Sen hade man inte lampor i alla rum heller, utan man fick bära en liten lampa med sig.

Ja, och när man skulle gå på utedasset, då fick man ha en stor fotogenlykta med sig. Sen kom ju ficklamporna, så småningom. Då gick det ju lättare. Ja, det var en svår tid. De vet inte hur bra de har det nu, det är ju bara till att trycka på knappar.

Fråga: Hur var det när ni fick ström i husen här?

Elektriskt ljus

Ja, det var ju en uppståndelse. Alla hade ju inte råd att sätta in det med en gång. Jag kommer ihåg, när vi köpt huset och skulle flytta hit och göra i ordning, då skulle vi sätta in elektriskt ljus. Jag sa, att det blir inget annat än elektriskt, för det var ju många som hade då. Ja, då var det sånt bekymmer med folk omkring, skulle vi verkligen ha råd att sätta in elektriskt ljus. Men det var lika bra det. Det fick ju komma förr eller senare i alla fall.

Fråga: Hade ni lysekalas då?

Nej, men det var ju nyfiket. Det var ju till att tända och släcka. Det var ingen som kunde drömma om att här skulle bli elektriskt här ute. Och vatten, när de började prata om att de skulle dra in vatten, det var ju omöjligt sa de gamle. Och ljuset också förresten. Ja, men allting går, allting har blivit så lättvindigt så. Men när ljuset kom, det var det förnämsta.

Fråga: Hur var det sen när du växte upp och gick i skolan? Hur gammal var du när du började?

Småskolan

Ja, vi var väl 7 år när vi började. Då gick vi 2 år i småskolan, sen fortsatte man i folkskolan. En vecka började vi 8 på morgonen och slutade 1, nästa vecka började vi 1 och slutade 5.

Småskolan var väldigt fin, för vi hade en sån rar lärarinna. Men sen blev det lite problem, för det var lärare som var partiska många gånger, och det var inte så roligt precis. Jag var mycket sjuk när jag gick i småskolan, men jag kom aldrig efter med mina läxor eller så.

Fråga: Hur många elever var ni i småskolan?

Vi var 2 klasser, så de var en massa barn. Vi var 20 födda det året jag blev född, men några flyttade härifrån och en del dog innan skolan började. I småskolan gick vi och de som var ett år äldre i samma klass.

Magistern i folkskolan

När vi kom upp i folkskolan blev det istället elever som var 2 år äldre i samma klass. Vi hade en väldigt duktig magister, som hette Sandell, men han var sträng. Det var örfilar hit och dit om det var så att vi ..., ja han var väldigt sträng.

Fråga: På vilket sätt var han sträng?

Ja, man fick ju inte röra sig eller säga nånting, utan man skulle sitta som ett ljus och följa med. Sen var han så nervös och irriterad över allting, så det gick ut över barnen många gånger, var klart.

Ordningsmän

Sen så hade vi en vecka var, som vi var ordningsmän i skolan. Då fick vi gå dit och elda på morronen. Vi fick bära in koks, tända i kaminen, ta in vatten, hålla ordning och sånt. Hämta vatten fick vi göra för magistern och hans familj också. Han bara satte ut spännerna, så det var nästan ett tvång. För det mesta var det pojkarna som hämtade vatten.

Men man fick lära sig mycket av magistern, för han var väldigt kunnig, emot vad man hör att de lär sig nu för tiden. Men det allra bästa var i alla fall småskolan. Fru Abrahamsson hette vår lärarinna. Hon var allmänt omtyckt. Det var ingen partiskhet där inte, utan hon var lika mot alla. Så småskolan vill man nästan mest minnas.

Fråga: Hur många år gick du i skolan?

Jag gick i 6 år. Sedan började vi gå och läsa när vi var 13 år.

Fråga: Gick ni och läste på Öckerö?

Konfirmationstiden

Ja, vi gick på Öckerö. Vi började läsa på sommaren och så blev vi tiden konfirmerade på hösten. Vi läste två gånger i veckan och fick då segla eller ro till Öckerö.

Fråga: Vad hade ni för båt?

Det var en julle, som vi fick låna var sin gång, både flickor och pojkar. Vi brukade låna båt av någon gammal man här på ön. Pappa hade en liten roddbåt, som vi rodde med många gånger. Vi rodde tvärs över där färjan ligger nu, emellan där, och så bort till Öckerö.

Fråga: Var lade ni till?

Prästen

Vi lade till vid Långesand på Öckerö. Sen fick vi gå tvärs över hela ön. Vi hade en väldigt rar präst som hette Gullstrand. Han var gammal men

mycket snäll. Prästen tyckte att vi Knipplabarn var så duktiga i bibeln och katekesen. Han berömde oss alltid.

Fråga: Så det var ingen som busade för honom i kyrkan då?

Visst busades det i kyrkan. Jag vet, vi var ju i den gamla kyrkan och det här murbruket på väggarna höll på att ramla ner. Det tog de och kastade på varandra. En gång så hamnade det på pastorn också, och han blev lite förgrymmad, men han kunde inte bli riktigt arg, för han var för snäll för det. Men de fick ju en liten uppsträckning. Det var ju mest pojkarna som kastade förstås.

Jag minns en gång när vi skulle svara, jag minns inte vad frågan var, men svaret skulle i alla fall vara förnuft. Jag fick frågan och svarade förnuft. Prästen frågade ett par gånger men fattade inte vad jag sa. Då var det en flicka, som hette Paula ifrån Hälsö, som satt på bänken framför. Så sa prästen, du som kan tala, säg vad det är hon säger. Paula sa också förnuft, men han fattade inte nu heller. Då ställde jag mig upp och ropade: "Förnuft". Ja, sa han, varför sa du inte det med detsamma. Då fattade han det. Ja, såna där minnen kommer för en ibland.

Fråga: Han kanske hörde lite dåligt?

Ja, jag vet inte varför han inte fattade det, för han var inte så annars, men just den gången.

Fråga: Började du arbeta efter konfirmationen?

Börja arbeta Ja, det var till att gå ut och hjälpa folk. Jag var i en affär här och hjälpte till, sen hjälpte jag även några familjer med barnpassning och sånt. Ja, man fick ju göra allt möjligt förresten. Det fanns ju inte så mycket att välja på här på ön.

Fråga: Men du kunde i alla fall bo kvar här på Knippla?

Ja, jag var ju i stan ett tag och hade plats där, men jag trivdes aldrig i stan. Jag längtade så hemskt, så jag flyttade hem igen.

Fråga: Bodde dina syskon kvar då?

Ja, de var här allihop tills de gifte sig. Ja, de bodde ju här efter också.

Fråga: När gifte du dig?

l:a maken 1929. Han var ifrån Fotö. Men den lyckan var inte lång, för det varade bara ett år, så omkom han på fisket. Då flyttade jag tillbaka hem igen, till mina föräldrar.

Fråga: Hade du fått något barn då?

Jag hade en liten flicka och så fick jag en till, 7 månader efter det han drunknat.

Fråga: Var han fiskare?

Han var fiskare ja. Så det var inte lätt. De tjänade dåligt.

2:a maken

Fyra år efter min mans död började de bygga hamnen här, då var det en man med ifrån norra Bohuslän, honom blev jag bekant med. Det var en väldigt snäll man, han tog hand om mig och mina flickor.

Han talade om att den kvällen han kom hit, då önskade han bara att det skulle bli morgon, så han kom härifrån igen. Han tyckte det var så hemskt här. Men han kom att stanna i 30 år. Han dog 1970. Han var snäll och god. Alla människor tyckte om honom.

Fråga: Det var på 1930-talet, som ni träffades då?

Ja, min yngsta dotter kom till Svenshögen det året, för hon hade fått en körtel på lungan. Flickan var född 1931 och jag tror det var 1933 eller 1934, som hon kom till Svenshögen. Det var då jag blev bekant med honom.

Fråga: Bodde ni i det här huset, som vi är i nu?

Nej, han hade arbete på Rörö, så vi bodde där en tid. Sedan hyrde vi här och när huset blev till salu, då köpte vi det. Det var 1939 vi köpte huset

Fråga: Vad arbetade din man med på Rörö?

Makens
arbete

Han var stenarbetare på hamnbygget där. Men sen blev han egen företagare.

Fråga: Hade han anställda också?

Ja, en var med honom.

Fråga: Kan du berätta lite grann om din makes arbete?

Det var mest cement- och stenarbeten. Han lade murar och sprängde ut källare. Han har sprängt många fina källare här. Sen finns det en väldigt fin mur borta på Kalvsund som han har lagt, en stor, fin mur. Ja, han hade alltid mycket arbete.

Doktor Ljunggren som vi hade på Öckerö förut, han hade en sommarvilla borta på Hyppeln, och den var min man och lade grunden till. Sådana arbeten gjorde han.

Fråga: Då skötte du hemmet och barnen?

Inackord-
eringar

Ja, och ett tag då min man var borta på Donsö och arbetade, då hade jag arbetare från varvet här. 11 arbetare hade jag i maten ett år och en del av dem låg över här. Det var ett väldigt arbete den tiden. Jag fick bära in koks och elda. Vi hade en kamin där inne och en här ute att elda i. Jag bakade bröd och lagade mat. De skulle ju ha fyra mål mat om dagen. Ja, det var ett mycket jobbigt år.

Fråga: Hur hann du med det?

Ja, det var fullt upp precis hela dan.

Fråga: Bodde männen i rummet?

Ja, jag hade 3 där inne och så låg 2 i rummet innanför. Men alla 11 åt här. Det var fullt hus.

Fråga: Hade du ingen hjälp?

Nej. Jag hade en spis, som jag eldade med ved och lagade måter, på. Så det var inte något latmansgöra precis.

Fråga: Vad lagade du för mat till alla dessa män?

Ja, det var gröt, pannkakor och sånt där. Och så riktig lagad middag med efterrätt, kaffe och sen kvällsmat. Där i mellan var det bara att försöka hitta på nånting att laga till nästa mål.

Fråga: Fanns det affärer här då?

Affärer

Här fanns 5 affärer. Det låg en affär här på västersidan, den brukade jag handla i. Sen fick man då bära hem all maten.

Jag minns att mjölken brukade komma vid middagstid. När jag då skulle göra sås och sånt där, då fick jag springa bort till affären och hämta mjölk. Många gånger bad jag att jag skulle få gå före de andra, men se det var inget att göra, jag fick allt vänta på min tur. Sen hem då och snabbt laga till såsen. Det skulle ju stå färdigt när arbetarna kom klockan 1. Men männen var belåtna, och det gick bra. Ja, allting går.

Fråga: Var bodde ni själva någonstans, när arbetarna var här?

Ja, vi hade rummet där, och så hade vi kökssoffan som flickorna låg i. Det var ju det att man skulle ha lite att leva på. Det var så vi hade till maten, men jag tror inte det blev nåt mer över.

Fråga: Tvättade du för männen också?

Extra tvätt

Jag tvättade lakan och sånt. Det gjorde jag för det mesta i källaren hos min svägerska, borta på Källö. Då fick jag springa mellan husen. Hem och laga mat, och så tillbaks igen och tvätta.

Krigstid

Det var under kriget, just när tyskarna gått in i Danmark och Norge. Då kom männen hit för att äta. Jag hette Krook på den tiden. Bredvid spisen här hade jag en stol, som jag stod vid. Så säger en av arbetarna: "Har fru Krook hört att tyskarna gått in i Danmark och Norge?" Jag bara ramlade rakt ner på stolen. Jag blev precis som gelé i benen. Den dagen tvättade jag, så jag sprang bort till Källö. Då var det en fru som bodde i huset intill, hon tvättade också, så hon ropade: "Tror du att det är nån idé att vi tvättar?", "Ja", ropa jag, "det får la vara rent när dom kommer."

Ja, vi var så säkra på att vi också skulle åka med. En arbetare som bodde i Uddevalla, blev så förskräckt när han tänkte på sin fru, så han reste hem ögonblickligen. Männen skingrades då, för var och en tänkte på sina och ville hem. Ja, det var en hemsk tid.

Fråga: Var din man inkallad?

Nej, han var inte inkallad, men han var med i brandkåren här på ön och jag var samarit. Men vi behövde aldrig rycka ut någon gång. Vi hade ett skyddsrum i det lilla huset som ligger här bredvid. Det var för de som bodde här omkring. Men det var inte mycket till skyddsrum inte.

Fråga: Fanns det fler skyddsrum på ön?

Ja, vi hade en källare som de sprang till, för det var ju flyglarm några gånger. Sen hade vi ju två förläggningar med militärer här. Och uppe i bergen på Källö där hade de en kur, som de satt och vaktade i på nätterna.

En natt, minns jag, fick vi besked att hålla oss beredda, ifall det skulle bli evakuering. Den natten, fick vi reda på sedan, var det mycket allvarligt för Sverige.

Isvinter 1956. Från vänster: Hildur Carlsson, Amy och Stig Adolfsson. På flaket: Johan B. Johansson och Jim Adolfsson.

3. Iris Karlsson: Affärsbiträdets arbete på 1930- och 1940-talen

Inledningstext till dokumentationsband 3, sidan 2/1983

Fru Iris Karlsson, född 1918 på Knippla, intervjuas av Elsa-Greta Larsson, Öckerö, om hur det var att arbeta i sin pappas affär på 1930- och 1940-talen. Samtalet spelades in den 11 april 1983, i storskolan på Knippla, för hembygdsprojektet.

Inspelning och redigering: Elsa-Greta Larsson.

Redigerad text till intervjun

Pappa är född här på Knippla och även hans mor och hans morfar, så jag är så att säga gammal Knipplabo.

Pappa köpte affären 1928. De första åren var det ju väldigt roligt att vara där nere. Han hade ett biträde anställt tills 1931. När hon slutade var jag 13 år. Då fick jag börja jobba där, eftersom jag ändå skulle sluta skolan i juni samma år.

Fråga: Hur var det i affären när du började?

Affärsbiträdets arbete Det var väldigt tungt att arbeta där. Allting var ju i så stora förpackningar. Mjöl, socker och salt var i 100 kg säckar. Såpa var i 60 kg spanner och potatis i 70 kg säckar. Mjölkflaskorna var inte så stora de första åren, men de blev större efterhand. Drickan kom i lådor om 60 flaskor. De var väldigt tunga att köra.

Vi fick köra upp alla varor från bryggan på en enhjulig kärra och det var tungt många gånger. När pappa var hemma så behövde ju inte jag göra det, men då han var borta eller sjuk, då fick jag göra det.

Fråga: Hade du ingen hjälp?

Sällan.

Fråga: Det var ett tungt arbete för en ung flicka då?

Ja, det var det, men jag var stor och stark för min ålder. På den tiden var det en naturlig sak att man skulle arbeta. Man tänkte inte på att det var tungt, men så förstörde jag ju ryggen också. Det får man ju mer och mer kännning av, eftersom man blir äldre. Det förstod man inte då.

Fråga: När du fått upp varorna till affären, vad gjorde du då?

Mjöl och socker Ja, du vet mjölsäckarna de skulle vi ha uppe på vinden. Vi hade en talja, så vi taljade upp dem. Sen slog vi mjölet i bingar. Vi hade 5 bingar med

olika sorters mjöl. Sockersäckarna tömde vi i lådor. Sockret fick sen ösas ur lådorna och vägas upp. Allting var i lös vikt, det var ingenting som var paketerat.

Smör och
margarin

Det första jag minns, som vi fick paketerat, det var salt. Något som jag inte kan komma ihåg att vi hade i lös vikt, var bl.a. margarin. Det kom i 1/2 kg paket, men smöret fick vi i 10 kg drittlar. Det var ju mest frågan om halva kilon och kvartskilon och så. Det var sällan någon köpte mer än ett halvt kilo smör.

Fråga: De som handlade mjöl, smör och sånt där, vad hade de med sig för någonting att bära i?

Ja, en del hade korgar, men många tog, som man sa, i förklädet. Det var faktiskt vanligt att man plockade varor direkt i förklädet. Bärpåsar och sånt, existerade ju inte då. De som köpte proviant och sånt hade ju tinor hemifrån. De gjorde alltid som så att de köpte först provianten, sen tog de hem den och lade den så att säga i tinan.

Kaffe

Allt kaffe vi fick var ju hela bönor. Många köpte helt kaffe och malde själva, men mycket malde vi i affären. När båtarna skulle ha kaffe, då skulle det alltid vara målet. Allrahelst på vintern, på vadfisket, då gick båtarna i regel ut på måndag morron och kom hem på fredag kväll eller natten till lördag. Då brukade vi på fredagskvällen stå och mala ungefär 10-12 kg kaffe. Vi stod och veva och veva.

Fråga: Ni hade inga fritidsproblem då?

Nej, det var inga fritidsproblem. Man fick ju hjälpa till med allt möjligt hemma också. På morronen innan man gick till affären och skura mattor och sånt där på våren och sommaren. Ja, sen fick man ju hjälpa till med mycket annat hemma också. Så det var mycket tungt. Yngre folk kan aldrig göra sig en föreställning om det nu.

Fråga: Det fanns väl inget vatten inne heller?

Vatten

Nej, vi fick bära vatten från brunnen, sen fick vi värma vatten på ett spritkök när vi skulle städa. Allting var provisoriskt på den tiden.

Fråga: Kan du berätta om en vanlig arbetsdag?

En vanlig
arbetsdag

Ja, du vet jag steg upp klockan 7, för vi skulle öppna affären klockan 8. Det första man fick göra då, alltså vintertid, det var att tända i kaminen. Jag började med att hugga ved där nere, sen slog jag sönder margarinlådor och tände veden med. Vi hade en kamin som var väldigt besvärlig att få eld i. Ibland rök det fram, så jag var tvungen att öppna tvärdrag. Många gånger var jag så arg och ledsen så jag ville gråta.

Mjölk

Många dagar mitt i veckan kanske klockan blev både 9 och 10 innan det kom någon kund. Alla båtar och karlar var ju ute. Men så kom

mjölken i regel fram på förmiddan. Det var en man inne från inland som körde ut den. Han köpte mjölken direkt från bönderna. Så kom då folk och köpte mjölk, i lös vikt, i flaskor, en, två eller tre liter kanske. För det mesta köpte de en eller två liter på veckan. På fredag eller lördag, när karlarna skulle komma hem köpte de lite mera.

Lördagsinköp Sen köpte ju folk småsaker lite då och då. Det blev faktiskt inte så stora affärer. Det mesta köpte folk på lördag. Mjölken kom ju tidigt, men bröd och kött, det fick vi inte förrän kl. 4-5 på lördagarna. De allra flesta som skulle handla, kom på lördag eftermiddag. Då kunde det många gånger bli jäktigt här. Man kom inte hem förrän tidigast klockan 8 på kvällen.

Fråga: Vad gjorde du då när du kom hem på lördagskvällen?

Ja, du vet, då åt man lite kvällsmat och så klädde man om sig och gick ut, de flesta lördagskvällar. För så trött var man ju inte utan att man kunde gå ut igen.

Storbak Ibland så hade de ju storbak hemma. Då var de alltid och handlade mjöl dagen före. Det brukade röra sig om 20, 30 och 40 kg mjöl, som för det mesta fick köras hem till var och en. Så mycket mjöl gick ju inte att bära.

Fråga: Vad körde ni med då?

Hemkörning av varor Vi körde med kärra, en enhjulig kärra. Jag minns också när varvet startade, då körde jag varor till arbetarna där. Sen bar jag mycket varor bort igenom, både till, som vi sa Panget, och Sigvards. Dit bort till Sigvards vid Linneviken, där fanns ingen väg utan bara plankor att gå på. Det var halt och svårt många gånger.

Telefonbud Och så en annan sak. Det var inte så många som hade telefon heller, utan vi fick springa runt med telefonbud i stugorna här. Det är inte mycket som är sig likt nu, mot vad det var då.

På vintern, vid vadfisket, när det varit fint väder på dagen, så sa man att nu har nog båtarna varit ute. Då ringde vi till Fiskhamnen i Göteborg och frågade om det var någon vadsill kommen in, och hur många lådor den och den haft. Sen kom folk ner till affären och frågade om vi hört nåt. Ja, de gick runt i affärerna och hörde sig för och ibland ringde de om det här.

Fråga: Det var ett centralt ställe på ön då?

Mötesplatsen Ja, affärerna var ett centralt ställe, det var en mötesplats. När karlarna samlades i affären fick man höra talas om mycket. De pratade om de skulle gå ut, vart de skulle gå hän, dit eller dit, vart andra gått hän och vad andra fått för nåt.

Deklarations-
tider Det var extra roligt vid deklarationstider, när de skulle tala om hur mycket var och en tjänat under året. Alla ville ju inte tala om hur mycket det var, men hur det var, så för det mesta kom det ut ändå.

Likadant var det när kronoskatten kom på hösten. Då var det väldiga diskussioner om vem som hade mest skatt, och hur mycket den och den hade. Det rörde sig om 10, 20 eller 30 kr, men det var ju väldigt mycket pengar på den tiden.

Fråga: Kom de ut och tog upp skatt här?

Skatter Nej, men skattsedlar skickades ut. Kronoskatten, som jag sa, den kom på hösten och betalades två gånger om året. Kommunalskatten däremot betalades tre gånger per år. Skatterna var ju delade vid den här tiden.

Pappa arbetade mycket kommunalt och i samhället, så han hade ju ofta sammanträden och sånt där också. Dessa inträffade ofta under affärstid och hölls i allmänhet på pappas kontor här i affären. Det var roligt många gånger att höra på gubbarna då.

Fråga: Hade du inga syskon?

Syskon Jo, jag hade 3 yngre syskon. Min bror som var 2 år yngre än jag, han var handikappad, så han kunde inte hjälpa till så mycket. Min yngste bror var aldrig något vidare på att arbeta i affären, för han fick börja läsa när han slutade skolan. Men min syster arbetade i affären. Hon började när jag mer eller mindre slutade. Jag jobbade i affären mellan åren 1931-40. Vintern 1940-41 gick jag på Philip Holmqvists, sen fortsatte jag jobba tills vintern 1943, då jag blev sjuk.

Därefter jobbade jag i ett år till, tills 1944, när jag gifte mig. Sen blev det sporadiskt.

Fråga: Hur var det 1944, när du gifte dig?

Ransonerings-
kuponger Ja, då hade det blivit lite annorlunda, dels var det krig och dels hade vi ju fått ransoneringskort. Alla dessa kuponger, det var ju så många olika. Det var väldigt mycket arbete med dem.

På disken hade vi en slags rutad linoleum, där lade vi upp de olika korten. De var ju märkta med a, b, c osv., så vi lade dem i den ordningen. Sen klistrade vi upp dem på varje karta. Det fick vi göra varje kväll. Annars blev de så många att vi inte kunde hålla reda på dem.

Folk fick ju hamstra då. Därför blev det väldigt körigt varje gång det blev ransonerings. Sen blev det bättre och bättre efterhand, för varorna blev ju mer och mer paketerade och det blev även mindre förpackningar.

Återanvänd-
ning av säckar De där mjölsäckarna och sockersäckarna som vi hade, de sålde vi sedan för 1:50 kr styck, tror jag det var. Dessa köpte folk och sydde ihop två och två till lakan. Det fick vi ofta beställningar på, för de var eftertraktade. Här var ju många som gifte sig och många som behövde annars också. Det blev rätt så billigt och det var viktigt, för inkomsterna var ju inte så stora bland vanligt folk på den tiden.

Fråga: Så allt skulle tas till vara?

Ja, ta till vara, ja. Saltsäckarna var liksom en annan och grövre typ av väv, så dem var det många som sydde handdukar av.

Fråga: Ingick det i brudkistan?

Det ingick i brudkistan. Ja, det var ju lite annat de skaffade också, förstås.

Affärs-
sortiment Vi hade inte bara specerier att sälja i affären, utan vi hade mycket annat också, som skodon, glas, porslin och ullgarn. Sen hade vi fiskgarner och en hel del båttillbehör. Dessutom sålde pappa kol, koks och ved under vinterhalvåret. Tjära, linolja, fotogen och sprit hade vi också. Ja, det var så många saker så.

Eriksbergs
och
Apotekarnes
dricka Det vi hade allra lättast med på sommaren var drickan. Både Eriksbergs- och Apotekarnes bryggeri körde ut drickan med båt. De körde den ända till dörren, satte den utanför, så sen var det bara till att plocka in den.

Drickan förvarade vi i källaren i huset intill och där var dörren så låg att man fick böja sig varje gång man skulle gå in. Jag har slagit huvudet i den dörrkarmen många, många gånger. Men det var aldrig tal om varken arbetsmiljö eller arbetsställning eller någonting på den tiden, utan det skulle bara vara så.

Fråga: Hur var det i hemmet med tvätt?

Ja, det var ju väldigt tungt, när vi skulle tvätta också. Vi var 7 personer hemma, sen hade vi 6 bäddar, så det blev ju mycket tvätt. Men vi hade det bra på så vis att vi hade en brunn utanför väggen, så vi hade inte så långt att bära vatten. Många fick ju bära sitt vatten långväga.

Tvättbestyr Först skulle vi lägga i blöt kläderna. Sedan skulle vi koka dem och så tvätta dem och så koka dem igen. Efter det ner till sjön och skölja, och därefter bösta dem som vi sa, dvs. klappa kläderna.

Mitt i sommaren, när det var fint väder, gick vi längre upp i bergen eller upp på backarna och bredde ut kläderna för tork. Annars hängde vi upp dem på streck. Sedan var det till att stryka och mangla. Ja, det var ett väldigt arbete. Det var inte som nu, bara till att lägga i maskin och trycka på en knapp.

Fråga: Man kunde inte tvätta så ofta då?

Stortvätt Nej, i regel tvättade vi inte på hela vintern. Dels så hade man ju ont om vatten och dels så hade man ingenstans att torka tvätten. På sommaren tvättade vi var tredje vecka ungefär.

Du må tro att det blev många lakan och sånt efter 6 bäddar på en hel vinter. Ja, det blev ju mycket handdukar och kläder också. Därför var man tvungen att skaffa så mycket som möjligt av allting. De som inte hade råd med det, fick ju försöka tvätta på vintern i alla fall, men det var svårt när det inte fanns någonstans att torka tvätten. Det kunde ju ta flera dagar innan den blev torr.

Det var ingen som hade värme, utan man eldade med kamin både i köket och rummen. Det fanns ju de som inte hade avlopp heller, utan de fick bära ut vattnet.

Fråga: Vad gjorde man av det?

Avlopp och brunn Det tömde de utanför i så fall, men de flesta här på ön hade avlopp. Hemma lade pappa ner ett avlopp med detsamma och han gjorde även i ordning en brunn. Senare grävde han också en brunn längre upp, så vi fick självtryckande vatten. Jag tror det var 1936. Det var en upplevelse.

Jag kommer ihåg när vi fick hit elektriskt ljus också, och när vi hade fotogenlampor och sånt.

Fråga: Kan du berätta lite om det?

Skolan Ja, i skolan till exempel, vi hade ju dubbelläsning på den tiden, så en vecka började 3:e och 4:e klass klockan 8 och slutade klockan 1, 5:e och 6:e klass började klockan 1 och slutade klockan 6. Veckan därpå blev det tvärtom.

På hösten blev det ju mörkt på eftermiddagen, så då fick vi tända fotogenlamporna. Hade vi då skrivning eller något sådant, så fick vi förlänga lampstängerna. Det fick vi barn klättra upp på bänkarna och göra. Sedan fick vi elda i kaminen också. Det var tänt i kaminen när vi kom på morronen, för det gjorde en vaktmästare här, men sen fick vi barn bära in koks och lägga på under dan.

Elektriskt ljus När ljuset kom, det var 1928, så gick det väldigt fort. De hade sammanträde på kommunen i mars 1928 och redan till jul fick vi ljuset. Ett par tre hus fick ljus redan på julafton och det var en väldig uppståndelse. Och jag minns, jag vet inte om det var på julda'n eller annanda'n som vi fick ljuset påkopplat hemma. Men i alla fall, då slogs vi barn om att få tända på knappen, för det var ju en upplevelse.

Det var ju mycket som blev ändrat i och med att ljuset kom. Före ljuset var det ju kolmörkt ute på vägarna. Och nu tycker man det är mörkt

bara en enda lampa går sönder. Men det är ju ingenting mot vad det var förr, då var man ju tvungen att ha en lampa med sig om man överhuvudtaget skulle se nånting.

Fråga: Jag tänker på när du körde hem varor till kunder, gjorde du det även när det var mörkt?

Nej, det var sällan när det var mörkt, utan det blev för det mesta mitt på dagen. Jag kommer inte ihåg hur mycket vi körde då, för när jag började i affären då hade vi fått ljuset. Det var ljust på bryggan t.ex.

Fråga: Hade ni värme i affären?

Nej, vi hade kamin så länge jag jobbade där och det var in på 1960-talet. Men hemma satte vi in värme 1944, när vi gifte oss. Då skulle vi som nygifta bo uppe på hemma, i ett rum och kök. Den sommaren satte de in värme i huset.

Elektrisk
platta

Jag minns en sån sak som när vi fick den elektriska plattan. Före det hade vi spisen både att koka på och elda i. Den elektriska plattan köptes till julen 1936. Man tyckte det var så fantastiskt, det var så rent och fint, inget sot. Det var likadant när det elektriska strykjärnet kom. Allting var en upplevelse då. Allt som folk anser som självklart idag häpnade man över förr.

Fråga: Innan man hade elektriskt strykjärn, hur strök man då?

Amerikanskt
strykjärn

Man hade strykjärn som värmdes på spisen. Hemma hade vi det väldigt bra, för mamma hade fått ett strykjärn med löst handtag på från Amerika. Man kunde ta loss handtaget och sen sätta på det när järnet var uppvärmt. Vanliga strykjärn var ju väldigt varma, hela handtaget och alltihop. Sen fick man ju alltid passa sig också så man inte brände kläderna, för det var lätt gjort när järnet blev för varmt.

Fråga: Jag tänker på vintern, då kunde väl inte ångbåten gå med varor?

Isvintrar

Nej, blev det is kunde inte ångbåten gå, utan då fick vi, innan isen var riktigt säker, gå över till Björkö och hämta varorna. Jag var aldrig med ute på isen, men min syster var med, det vet jag. Sedan när isen blev säkrare, så körde de med häst och släde.

Jag minns när jag var barn, jag vet inte om det var 1922 eller 1924, då kom det hit hästar med bjällror från inland. Ja, det kommer jag så väl ihåg. Det tyckte man ju var så konstigt, för man var inte van vid sådant.

När isen började lägga sig och ångbåten skulle gå, så kunde det ta hela dagar ibland. Jag minns en gång 1941, när jag var i stan på vintern, då åkte vi från stan klockan 12 och vi var inte framme vid Knippla förrän halv 8 på kvällen. Och då kom mina varor! Jag minns inte hur dags vi stängde affären den kvällen, men det var inte tidigt.

Fråga: Hur ofta fick ni varor på vintern?

Ja, det var väl 2-3 gånger i veckan. Det kunde inte bli mycket mer. Det kunde ju inte bli varje dag. Jag vet när var riktiga isvintrar, då ordnade de särskilda dagar som de körde över med varor. Isvintrarna 1940, 1941 och 1942 började de så smått att köra med bil hitut. För här var en liten pojk, som sa en gång: "Kors, en bil på land." Ja, då var det en sensation.

Fråga: Kommer du ihåg ungefär hur många som bodde på Knippla under 1940-talet?

1940-talets
invånarantal

Ja, det var cirka 500 personer. Det var ju mycket sommargäster. Men det var inte så många som det är nu. Då fanns det ju inga båtar och sånt på sommaren.

Fråga: Det var många personer då?

Ja, men här var ju flera affärer.

Fråga: Hur många affärer var det?

Antal affärer
på Knippla

Det var fyra, ja, fem var här ett tag till och med. Konkurrenten var ju inte så väldig förstås. På vintern, när det var svårt att få hit varor, brukade affärerna samarbeta. Och många gånger var vi i någon annan affär och lånade om det var någonting som fattades. Det gjorde allihopa. Det var mycket vanligt.

Men det var ju ganska lätt och få hit varor också. Vi kunde ringa klockan 12 och klockan 4 var varorna här. Då var det bara att köra ner till bryggan och hämta dem. Nu är det inte så, för nu går allting på data, så nu tar allting tid på så vis.

Fråga: Hur många affärer är det kvar här nu?

Här är två, får jag väl säga, och så en liten affär. Det är en gammal dam, som är 88 år, som har den. Men det är inte mycket till affär hon har nu.

VI. INSPELADE DOKUMENTATIONS- BAND FRÅN KNIPPLA

1. Ortnamn på ömål

Inspelningsdatum:	Maj 1983
Inspelning/uppläsning:	Nanny Falkman, Källö-Knippla
Bandets innehåll:	Uttal av ortnamnen på Hembygdsprojektets karta, på Knippla-mål. Namnen efterföljs också av en svensk benämning, där så behövs, och en förklaring till namnets uppkomst.
Bandtyp:	Kassett, normalband
	Bandsida 1 - Tid: ca 20 min.
	Bandsida 2 - Tid: ---

2. a) Ord och uttryck på Knippla, b) Knipplavisan

Inspelningsdatum:	April 1983
Inspeln./uppläsn./sång:	Hildur Carlsson, Källö-Knippla
Bandets innehåll:	a) Speciella ord och uttryck på Knippla, med förklaringar till. b) Knipplavisan. Diktad av Daniel Fransson till Knipplas 200-årsjubileum. Musik: Kors på Idas grav. Visan spelas och framförs av Hildur Carlsson.
Bandtyp:	Kassett, normalband
	Bandsida 1 - Tid: ca 23 min.
	Bandsida 2 - Tid: ---
Bandräknare:	a) Ord och uttryck på Knipplamål: 0-235, 13 min. b) Knipplavisan: 236-357, ca 10 min.

3. Utdrag ur Klas Åbergs nedtecknade minnen och händelser

Inspelningsdatum: ?

Inspelning/uppläsning: Roy Åberg, son till Klas Åberg.

Bandets innehåll: Klas Åbergs nedtecknade minnen och händelser i sitt liv.
Bandsida 1: Minnen från barndom, skoltid och konfirmationstid, och från sitt arbete som fiskare.
Bandsida 2: Minnen från tiden som vadsillfiskare och från snurrevadfisket på 1920-talet.

Bandtyp: Kassett, normalband
Bandsida 1 - Tid: 30 min.
Bandsida 2 - Tid: 30 min.

4. Hamnmästare Klas Åberg på Knippla

Inspelningsdatum: 1963

Intervjuare: Roy Åberg, son till Klas Åberg, Källö-Knippla.

Bandets innehåll: Klas Åberg intervjuas om sina minnen som hamnkapten på Källö-Knippla.
Namn: Klas Åberg
Född: 1888
Yrke: Hamnkapten

Bandtyp: Kassett, normalband
Bandsida 1 - Tid: 30 min.
Bandsida 2 - Tid: 2 min.
Bandräknare: 0-32

VII. ÄLDRE HUS PÅ KÄLLÖ-KNIPPLA

Samtliga foton är tagna våren 1983, av Göran Johansson, Hönö Röd.

Det äldsta bevarade huset på Knippla, från 1800-talets början.

Husets tillbyggnad.

Karl Axelsson

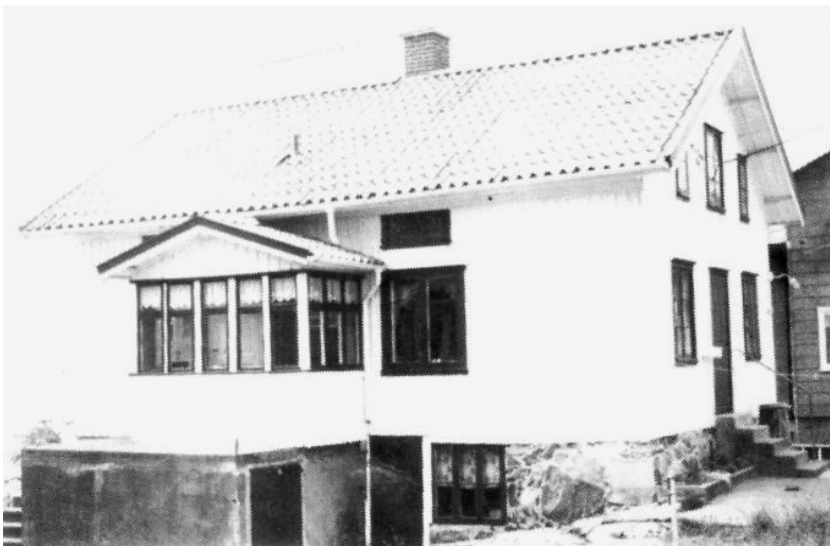
"Falk-Anders"

Utedass, användes in
på 1960-talet.

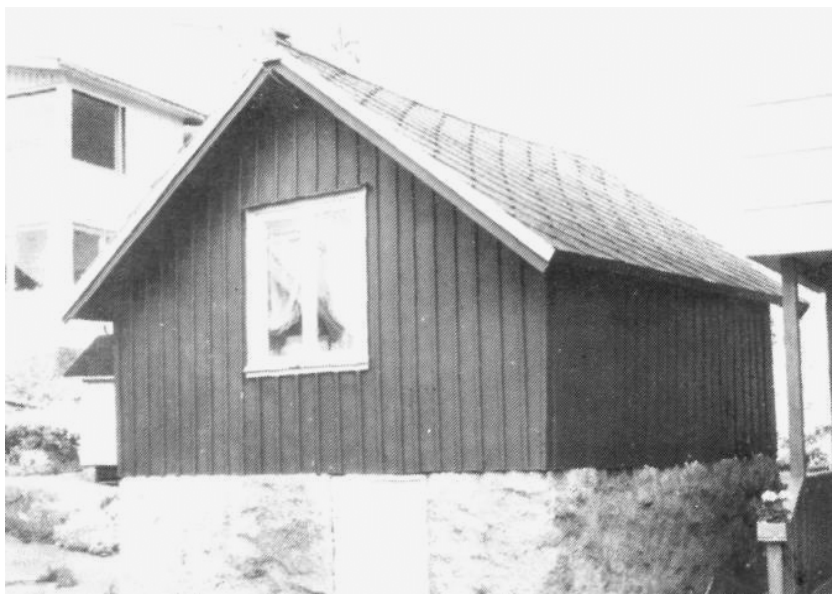
Hanna Larsson

Rickard Andersson

Margot Johansson

Gustav Hanssons
källarvind

Margot Johansson

Eugen Karlsson,
numera Bengt
Östermans

August Salquist

Sofias bod

”Soffi” Gustavsson

Charles Andersson

Kallades allmänt
”75:an”

”75:ans” bod

Herman Johanssons
bod

Clas Claesson

”Bratte-Lottas”

Lilly Olofssons bod

Martin Olsson

”Torgers-Olles”
potatiskällare. I bruk
in på 1940-talet.

Charles Berndtsson

Anders Olssons uthus

Abrahams bod

Vilhelm Fransson

Oskar Åberg

Henrik Magnusson

Litteratur

Lindberg, Gunilla & Engström, Rune (red.) (1981). *Vi skriver för framtiden - men också för samtiden*. Stockholm: Riksförbundet för hembygdsvård.

Thormark, Karin (1981). *Kvinnors vardagsliv på Klädesholmen 1900-1950*. Göteborg: Göteborgs universitet, etnologiska institutionen.

HEMBYGDSPROJEKTET UTGER
FÖLJANDE DELRAPPORTER

- 1 RÖRÖ
- 2 HYPPELN
- 3 KNIPPLA
- 4 BJÖRKÖ
- 5 KALVSUND
- 6 GRÖTÖ
- 7 FOTÖ
- 8 HÖNÖ
- 9 ÖCKERÖ
- 10 HÄLSÖ

UTGIVARE ÖCKERÖ KULTURNÄMND
TEL. 031-78 2750 78 1200

Tryckt av AB BOBO & ISA 031-78 33 97